

**КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА**

Факультет психології, соціальної роботи та спеціальної освіти
Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ
МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З НАВЧАЛЬНИМИ ТРУДНОЩАМИ**

Студентки 2 курсу,
групи ЛОГм-1-24-1.4з
другого (магістерського) рівня
галузі знань 01 Освіта/Педагогіка
спеціальності 016 Спеціальна освіта
освітньої програми 016.01.01 Логопедія
Орехви Тамари Юріївни

Використання чужих ідей,
результатів і текстів мають посилання
на відповідне джерело

Науковий керівник: Г.І. Васильєва
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри спеціальної та
інклюзивної освіти

(підпис студента) (ініціали, прізвище)

Кількість балів: _____ Оцінака: ECTS _____

Допуск до захисту
Перед ЕК

_____ О.В. Мартинчук,
Завідувач кафедри спеціальної
та інклюзивної освіти

Голова комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

м. Київ – 2025 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. Науково-теоретичні основи розвитку зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з навчальними труднощами.....	10
1.1. Аналіз проблеми розвитку зв'язного мовлення дітей молодшого шкільного віку в науковій літературі	10
1.2. Особливості розвитку дітей молодшого шкільного віку з навчальними труднощами.....	18
1.3. Специфіка розвитку зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з навчальними труднощами.....	34
Висновки до першого розділу	42
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ СФОРМОВАНOSTІ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З НАВЧАЛЬНИМИ ТРУДНОЩАМИ	44
2.1. Опис методики дослідження рівня розвитку зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з навчальними труднощами.....	44
2.2. Аналіз та інтерпретація результатів констатувального експерименту.....	52
Висновки до другого розділу	57
РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА МЕТОДИЧНИХ РЕКОМЕНДАЦІЙ ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З НАВЧАЛЬНИМИ ТРУДНОЩАМИ.....	60
3.1. Обґрунтування умов формування зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з навчальними труднощами.....	60

3.2. Методичні рекомендації щодо підвищення ефективності розвитку зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку знавчальними труднощами.....	68
Висновки до третього розділу	72
ВИСНОВКИ	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	77
ДОДАТКИ	88

ВСТУП

Актуальність дослідження. У контексті сучасної освітньої трансформації пріоритетним завданням є ефективне формування мовлення учнів. Вимоги Державного стандарту початкової освіти акцентують увагу на важливості розвитку ключових компетентностей дітей молодшого шкільного віку, серед яких провідне місце посідає формування комунікативних умінь, необхідних для їхньої успішної соціалізації.

Своєчасне оволодіння зв'язним мовленням створює основу для повноцінного розумового та мовленнєвого розвитку учнів, забезпечує формування у них вміння висловлювати власну думку, критичне та системне мислення, творчість, ініціативність, вміння конструктивно керувати емоціями, здатність співпрацювати з іншими. Однак у дітей з навчальними труднощами часто виникають порушення, які ускладнюють засвоєння лексико-граматичних структур, побудову зв'язних висловлювань та логічне викладення думок. Ці труднощі створюють значні бар'єри для розвитку їхньої комунікативної компетентності, пізнавальної діяльності та соціальної адаптації.

Подолання цих бар'єрів потребує пошуку нових корекційно-розвивальних підходів, що ґрунтуються на міждисциплінарному синтезі знань із нейропедагогіки, логопедії, спеціальної психології та суміжних наук. Ефективним напрямом є використання методів, спрямованих на активізацію сенсомоторних механізмів мовлення, зокрема мозочкової стимуляції, що зумовлює науковий і практичний інтерес до проведеного дослідження.

Проблема розвитку й формування дитячого мовлення була і залишається актуальною для вітчизняних та зарубіжних вчених. Дослідження українських науковців, таких як Н. Бабич, А. Богущ, О. Вашуленко, Н. Гавриш, Л. Журавльової, Ю. Рібцун, В. Тарасун, В. Тищенко та інших підкреслюють важливість своєчасного виявлення та корекції порушень зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з навчальними труднощами. Сучасні наукові праці Н. Бахмат, О. Гінжелюк, Т.

Швалюк свідчать про зростання кількості дітей з мовленнєвими труднощами, що ускладнює опанування ними зв'язного мовлення. Зарубіжні вчені R. Ashcroft, S. Chinn, R. Davis with E. Braun, I. Gilbert and G. Reid аналізують вплив психолого-педагогічних механізмів на розвиток мовлення та застосування інноваційних технологій для стимулювання мовленнєвої активності дітей.

У працях вітчизняних і зарубіжних дослідників порушуються питання впливу навчальних труднощів на формування зв'язного мовлення, а також застосування сучасних інтерактивних технологій та ігрових методик для його розвитку. Водночас ефективність цих підходів у корекції мовлення дітей із навчальними труднощами потребує подальшого наукового обґрунтування та практичної перевірки.

Наше дослідження є актуальним у зв'язку із постійним зростанням кількості осіб з особливими освітніми потребами, у тому числі з мовленнєвими труднощами. Особливої уваги потребують учні з навчальними труднощами, оскільки вони часто стикаються з бар'єрами у формуванні мовленнєвих навичок, що може впливати на їхню успішність та соціальну адаптацію. Виявлення особливостей та ефективних методів корекції мовленнєвих порушень сприятиме створенню оптимальних умов для навчання та розвитку таких дітей. Розуміння особливостей розвитку та формування зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з навчальними труднощами, розробка та впровадження сучасних методик для розвитку мовлення у дітей цієї категорії сприятиме створенню передумов для їх подальшого успішного навчання та соціалізації.

Дослідження даної теми допоможе розробити практичні рекомендації для вчителів, вчителів-логопедів та батьків щодо покращення зв'язного мовлення у дітей з труднощами навчання, що, у свою чергу, позитивно вплине на їхню академічну успішність і якість життя.

Реалізація наданих рекомендацій в освітньому та домашньому процесі сприятиме підвищенню навчальної успішності; покращується рівень якості життя через успішну соціалізацію та зменшення стресу; створення інклюзивного

середовища яке адаптоване під потреби учня. Таким чином, дослідження аналізує не лише теоретичну базу, а і чітко сформовані соціально-педагогічні умови які направлені на вдосконалення системи надання освітніх послуг.

Мета дослідження: теоретично та емпірично вивчити особливості зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку, визначити ефективні методи і засоби корекційної роботи, що забезпечують формування навичок зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з навчальними труднощами.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити аналіз науково-методичної літератури з теоретичних основ порушень зв'язного мовлення дітей з навчальними труднощами.
2. Підібрати відповідні діагностичні інструменти та провести діагностику стану сформованості зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з навчальними труднощами.
3. Розробити та експериментально перевірити ефективність методики корекційної роботи з розвитку зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з навчальними труднощами.
4. Сформувати методичні рекомендації щодо підвищення ефективності корекційної роботи з формування зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з навчальними труднощами.

Об'єкт дослідження – процес розвитку зв'язного мовлення в учнів молодшого шкільного віку.

Предмет дослідження – особливості формування зв'язного мовлення в учнів молодшого шкільного віку з навчальними труднощами.

Теоретико-методологічні засади дослідження: теоретико-методологічну основу дослідження становлять психолінгвістичні та лінгводидактичні положення про закономірності розвитку мовлення молодших школярів, відображені у працях А. Богуш, Н. Гавриш, М. Вашуленко, які визначають зв'язне мовлення ключовим компонентом мовленнєвої компетентності. Психолінгвістичні принципи

організації мовленнєвої діяльності та механізмів опрацювання мовленнєвої інформації ґрунтуються на роботах Е. Данілавічюте, Л. Калмикової, Л. Кардаш. Особливості розвитку дітей з мовленнєвими та навчальними труднощами, а також методологічні засади індивідуалізації корекційної роботи обґрунтовані у дослідженнях С. Коноплястої, Ю. Рібцун, М. Шеремет,. Інноваційні підходи до логопедичної практики, зокрема застосування сенсомоторних і нейростимуляційних методів, висвітлені у праці О. Кочерги, В. Шорохової та в статті Н. Лопатинської. Сукупність цих теоретичних позицій забезпечила концептуальне підґрунтя для розроблення діагностичного інструментарію та методики корекції зв'язного мовлення молодших школярів з навчальними труднощами.

Для досягнення мети і розв'язання поставлених завдань використано такі **методи наукового дослідження: теоретичні:** теоретичний аналіз науково-методичної літератури з проблем розвитку зв'язного мовлення дітей молодшого шкільного віку з навчальними труднощами; **емпіричні:** педагогічний експеримент, що включає констатувальний етап – для визначення стану сформованості зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з навчальними труднощами; формувальний та контрольно-аналітичний етапи – для перевірки ефективності методики корекційної роботи з розвитку зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з навчальними труднощами; **методи обробки та аналізу даних:** здійснення кількісного та якісного аналізу, систематизація та інтерпретація результатів дослідження, формування висновків.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота на констатувальному, формуальному та контрольно-аналітичному етапах дослідження виконувалася на базі закладу загальної середньої освіти І–ІІІ ступенів № 233 м. Києва з інклюзивним навчанням. Вибірку склали 10 дітей молодшого шкільного віку (8-10 років) з навчальними труднощами.

Наукова новизна роботи полягає у створенні комплексного підходу до корекції зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з навчальними труднощами, що інтегрує лінгвістичні та нейродинамічні методи. Уточнено критерії оцінювання рівня сформованості зв'язного мовлення та обґрунтовано поетапність корекційної роботи, що підвищує її ефективність у практиці інклюзивної й спеціальної освіти.

Практичне значення отриманих результатів передбачає, що застосування запропонованої методики корекційної роботи дасть змогу підвищити результативність формування зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з навчальними труднощами та оптимізувати роботу педагогів і фахівців, задіяних у корекційно-розвивальному процесі.

Апробація роботи. Апробація результатів дослідження здійснювалась у 2025 році у ході емпіричного констатувального та формувального дослідження на базі закладу загальної середньої освіти І-ІІІ ступенів № 233 (Довідка про впровадження). Основні положення та результати дослідження:

- представлено на студентській науково-практичній конференції «Перші кроки у науку» Факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, м. Київ (07.11.2025);
- підготовлено та опубліковано у співавторстві з науковим керівником тези: Орехва Т.Ю., Васильєва Г.І. Особливості розвитку зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з навчальними труднощами. *Сучасний дизайн інклюзивного навчання: успішні українські та зарубіжні практики*: зб. тез наук. доповідей Міжнар. наук.-практ. конференції (Київ, 11 листопада 2025 р.). Київ: Факультет психології, соціальної роботи та спеціальної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, 2025. С. 166-168.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, 2 додатків. Загальний обсяг роботи становить 123 сторінки машинописного тексту, основний

зміст викладено на 77 сторінках. Робота містить 2 таблиці, 7 рисунків, список використаних джерел налічує 67 найменувань.

РОЗДІЛ 1

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З НАВЧАЛЬНИМИ ТРУДНОЩАМИ

1.1. Аналіз проблеми розвитку зв'язного мовлення дітей молодшого шкільного віку в науковій літературі

Сучасна система освіти України характеризується змінами в освітній парадигмі – активним пошуком шляхів подолання актуальних проблем, створенням інноваційних напрямів, технологій та методик, спрямованих на розв'язання нових викликів у суспільстві. Сьогодні характерною ознакою освітніх процесів є вдосконалення змісту освіти на всіх її рівнях. Унаслідок змін у нормативно-правовій базі та гуманізації освітніх відносин постає проблема вдосконалення процесу навчання, виховання й розвитку учнів з особливими освітніми потребами (ООП).

Зв'язне мовлення – це форма мовленнєвої діяльності, що забезпечує логічну, послідовну та змістовно завершену передачу інформації. Відповідно до досліджень вченої Л. Калмикової, зв'язне мовлення є одним із ключових показників мовленнєвої компетенції особистості, що визначає її здатність ефективно комунікувати в різних соціальних контекстах [21, с.16].

Зв'язне мовлення має низку головних функцій: комунікативну (функція направлена на передачу інформації при спілкуванні), регулювальну (спонукання до діяльності) та програмувальну (формування уяви та планування). На практиці ці функції реалізуються через сформовані навички послідовного побудови висловлювань, що дає змогу чітко формулювати думки, відповідати на запитання, описувати предмети, явища та події [21, с.18].

Дослідниця виокремлює дві основні форми зв'язного мовлення: монологічне та діалогічне. *Монологічне мовлення* передбачає розгорнуту, змістовно

структуровану і завершену мовленнєву діяльність, яка може реалізовуватися у вигляді наукового, публіцистичного чи художнього тексту. *Діалогічне мовлення*, навпаки, характеризується взаємодією між співрозмовниками, що вимагає гнучкості у формулюванні висловлювань та швидкої адаптації до змін у комунікативній ситуації. Вчена наголошує, що розвиток зв'язного мовлення є невід'ємною частиною мовленнєвого розвитку особистості, оскільки воно сприяє формуванню когнітивних процесів, критичного мислення та соціальної адаптації. В освітньому процесі особливе значення має розвиток монологічного мовлення, оскільки воно впливає на здатність учнів формулювати власні думки, аналізувати інформацію та презентувати її в логічній формі [21, с.20].

Провідні мовознавці виділяють різні форми мовленнєвої діяльності, зокрема *номінативне, ситуативне та діалогічне мовлення*. Зв'язне мовлення, як окрема форма, суттєво відрізняється від інших типів: номінативного, ситуативного та діалогічного. На відміну від *номінативного мовлення*, яке обмежується простим називанням предметів або явищ окремими словами чи короткими фразами (наприклад, «сонце», «тепло»), зв'язне мовлення характеризується повнотою граматичної структури та логічною послідовністю висловлювань. Порівняно з *ситуативним мовленням*, яке сильно залежить від контексту та часто є неповним або скороченим (наприклад, «де?» - «там»), зв'язне мовлення є самодостатнім. Воно не потребує додаткових підказок для розуміння, оскільки його зміст передається за допомогою повних речень та логічно побудованих фраз [2, с.43].

І, нарешті, на відміну від *діалогічного мовлення*, яке складається з коротких реплік, що чергуються між співрозмовниками, зв'язне мовлення зазвичай виражається в монологічній формі. Воно вимагає від людини самостійного створення логічно завершених та розгорнутих висловлювань [21, с.23].

Аналіз сучасних підходів до визначення зв'язного мовлення доповнюється дослідженнями таких українських науковців, як Н. Бабич, А. Богуш, О. Вашуленко та Н. Гавриш, які розглядають зв'язне мовлення як явище у контексті мовленнєвого

розвитку особистості, формування комунікативної компетентності та мовної культури. Науковиця Н. Бабич наголошує, що зв'язне мовлення є «сміисловою, граматично правильною та логічно організованою мовленнєвою діяльністю, яка відзначається комунікативною спрямованістю». Вона підкреслює, що важливими критеріями зв'язності мовлення є його логічність, завершеність та змістова єдність [2, с. 62].

Вчена А. Богуш визначає зв'язне мовлення як «цілісну систему мовленнєвих умінь і навичок, яка забезпечує вільне висловлювання думок у процесі спілкування». Вона акцентує увагу на тому, що зв'язне мовлення є інструментом мислення та засобом вираження комунікативних намірів, а його формування тісно пов'язане з розвитком пізнавальної діяльності [5, с.19].

Науковиця О. Вашуленко вказує, що зв'язне мовлення «є складним процесом побудови усних і письмових висловлювань, який вимагає від мовця використання мовних одиниць у відповідності до норм літературної мови». Дослідниця підкреслює, що повноцінне оволодіння зв'язним мовленням відбувається у тісному зв'язку з розвитком мовленнєвих механізмів – фонетичних, лексичних, граматичних та стилістичних [10, с.6-8].

Науковиця Н. Гавриш розглядає зв'язне мовлення як «вищий рівень мовленнєвого розвитку, що виявляється у здатності створювати мовленнєві висловлювання різної складності залежно від ситуації спілкування». Вона наголошує, що зв'язне мовлення формується поступово і є показником загального рівня мовленнєвої компетентності особистості [12, с.12].

За аналізом визначень зв'язного мовлення науковців Н. Бабич, А. Богуш, О. Вашуленко та Н. Гавриш дозволяє виокремити ключові характеристики. Насамперед зв'язне мовлення має чітку комунікативну спрямованість, що передбачає передачу інформації відповідно до конкретної мовленнєвої ситуації. Окрім того, воно характеризується логічністю та завершеністю, тобто висловлювання повинні мати чітку структуру та бути зрозумілими для

співрозмовника. Важливим аспектом є відповідність нормам літературної мови, оскільки зв'язне мовлення базується на граматичних і стилістичних правилах. Нарешті, формування зв'язного мовлення є поступовим процесом, який залежить від рівня мовленнєвого розвитку людини та відображає її мовленнєву компетентність.

Отже, сучасні дослідники розглядають зв'язне мовлення як складний феномен, що охоплює не лише мовленнєві, а й когнітивні процеси, необхідні для побудови логічних і завершених висловлювань.

Якісні характеристики зв'язного мовлення визначаються низкою взаємопов'язаних компонентів, що забезпечують ефективність комунікації. Серед них ключовими є логічність, послідовність та завершеність (Рис. 1.1).

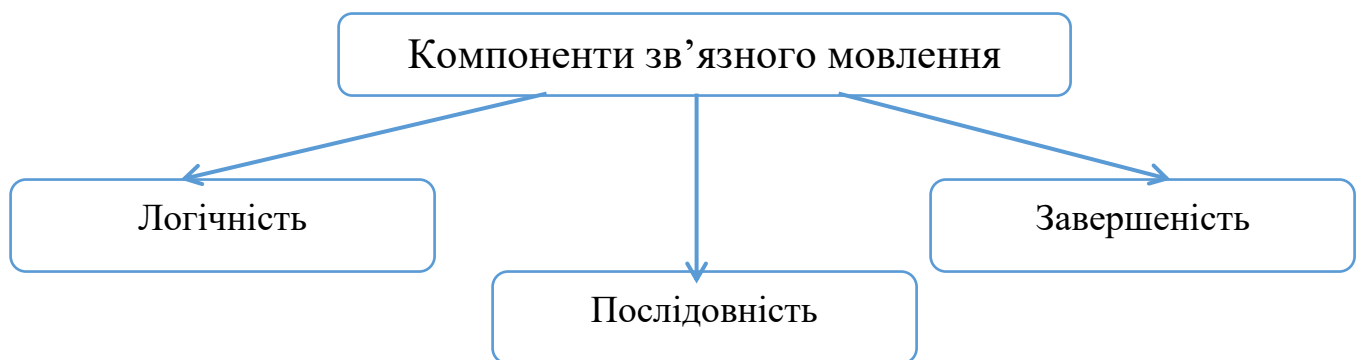

Рисунок 1.1. Компоненти зв'язного мовлення

Логічність, за визначенням науковиці Н. Бабич, передбачає смислову узгодженість висловлювання, внутрішню гармонійність його складових елементів та відповідність законам логіки. Це досягається правильним добром лексичних засобів, дотриманням синтаксичних правил та уникненням суперечливих тверджень [2, с.47]. Вчена А. Богуш розглядає логічність як показник когерентності мовлення, що відображає здатність мовця структурувати думки для зрозумілості співрозмовнику [5, с.32].

Послідовність, згідно з науковицею О. Вашуленко, полягає в організованому розташуванні мовленнєвих одиниць для логічного розвитку думки. Вона

реалізується через хронологічну послідовність, що відтворює часову логіку подій, та причинно-наслідкову послідовність, що встановлює логічні зв'язки між фактами [10, с.9]. Науковиця Н. Гавриш підкреслює, що відсутність послідовності призводить до фрагментарності висловлювання та ускладнює порозуміння [12, с.17].

Завершеність, як зазначає вчена М. Шеремет, означає смислову та структурну закінченість висловлювання. Вона виявляється в наявності вступу, основної частини та висновку, відсутності логічних та синтаксичних пропусків, а також дотриманні інтонаційної завершеності в усному мовленні. Науковиця В. Копанєва наголошувала, що завершеність є важливим критерієм зв'язності, що забезпечує повноцінне донесення думки [10].

Зв'язне мовлення є важливим показником мовленнєвого розвитку особистості та відіграє ключову роль у формуванні комунікативної компетентності. У логопедичній практиці воно розглядається як один з основних аспектів корекційної роботи з дітьми, які мають мовленнєві порушення, що підкреслює у своїх наукових працях М. Шеремет [58, с. 20].

За визначенням науковиці Н. Лопатинської, зв'язне мовлення характеризується логічною структурою, смисловою єдністю та послідовністю викладу думок. Недостатній рівень сформованості зв'язного мовлення може ускладнювати соціальну адаптацію дитини та впливати на її навчальні досягнення [30].

Науковиця Ю. Рібцун зазначала, що розвиток зв'язного мовлення у дітей із мовленнєвими порушеннями потребує спеціальних методик та індивідуального підходу. Зокрема, ефективними є такі методи, як моделювання мовленнєвих ситуацій, використання опорних схем і зразків текстів, а також стимулювання самостійного побудування висловлювань [41].

Науковець В. Тищенко наголошував на важливості комплексного підходу до розвитку зв'язного мовлення в логопедичній практиці. Він включає роботу над

лексико-граматичною структурою мовлення, розвиток когнітивних процесів і формування навичок спонтанного та підготовленого мовлення [55, с.165].

Таким чином, зв'язне мовлення є важливим об'єктом логопедичної роботи, а його формування та корекція потребують спеціальних методичних підходів, спрямованих на усунення порушень та розвиток комунікативних навичок дітей.

Мова – це система звукових та писемних знаків, які служать засобом спілкування між людьми. *Мовлення* – це процес використання мовних символів для передачі інформації між людьми [2, с.11].

Мовлення є складним психолінгвістичним процесом, що має ієрархічну будову та різні рівні організації. Відповідно до наукових досліджень М. Шеремет, Н. Лопатинської, структура мовлення включає кілька основних рівнів: фонетичний, лексичний, граматичний, семантичний і прагматичний рівні (Рис. 1.2) [57,30].

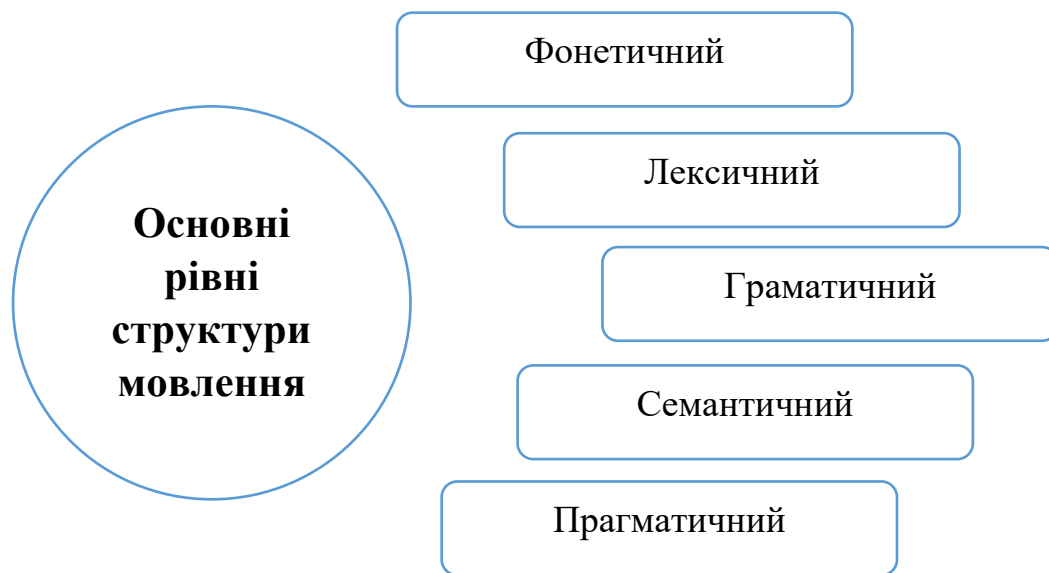

Рисунок 1.2. Основні рівні структури мовлення

1. Фонетичний рівень - мовлення передбачає правильну артикуляцію звуків, володіння просодичними засобами (темп, інтонація, наголос). Рівень є основним для формування зв'язного мовлення та забезпечує чіткість мовлення зазначала науковиця Ю. Рібцун [41].

2. *Лексичний рівень* - мовлення характеризується використанням слів і виразів, що відповідають певному комунікативному контексту. Недостатній розвиток лексичного запасу може ускладнювати процес формування зв'язного мовлення [40].

3. *Граматичний рівень* - мовлення містить морфологічні та синтаксичні закономірності побудови речень. Володіння граматиною забезпечує правильне узгодження слів у реченні та його зрозумілість для співрозмовника [40].

4. *Семантичний рівень* - відповідає за змістовну сторону мовлення. Він визначає значення слів, речень і текстів, а також їхню логічну зв'язність і завершеність зазначила науковиця М. Шеремет [57].

5. *Прагматичний рівень* - визначає функціональне використання мовлення в комунікативних ситуаціях. Він передбачає вміння адаптувати мовлення до контексту, адресата та цілей спілкування зазначив науковець В. Тищенко. Отже формування якісного зв'язного мовлення можливе за умови всебічного розвитку всіх структурних рівнів [55].

Таким чином, наукова література останніх років доповнює нейропсихологічний підхід науковця В. Князева, акцентом якого є комплексність мультидисциплінарності: інтеграції логопедії, педагогіки, нейронаук та штучного інтелекту.

Проблему зв'язного мовлення досліджували українські вчені Ю. Рібцун, А. Бичок та закордонні дослідники R. Jordan, L. Kanner, B. Prizant, M. Rutte та інші, які вивчають нові напрямки вивчення та корекції дислексії, дисграфії, дискалькулії й розвитку зв'язного мовлення [41, с.897].

Отже, результати теоретичного аналізу дають підстави стверджувати, що розвиток зв'язного мовлення дітей молодшого шкільного віку із навчальними труднощами є багатовимірним і комплексним феноменом, який інтегрує мовні, когнітивні та соціально-комунікативні процеси. Сучасні дослідження підкреслюють, що зв'язне мовлення не обмежується лише мовною компетентністю,

а є ключовим індикатором когнітивного функціонування, здатності до аналізу, узагальнення та моделювання реальності, а також важливою передумовою успішної навчальної діяльності дитини в умовах Нової української школи.

Проаналізовані наукові підходи українських і зарубіжних дослідників підтверджують, що зв'язне мовлення формується поетапно та ґрунтується на гармонійному розвитку фонетичного, лексичного, граматичного, семантичного та прагматичного рівнів мовлення. Недостатність хоча б одного з них спричинює порушення логічності, послідовності, смислової єдності та завершеності висловлювання, що особливо проявляється в учнів з навчальними труднощами. Такий взаємозв'язок зумовлює необхідність цілеспрямованого педагогічного й корекційного впливу.

Розвиток зв'язного мовлення в учнів із труднощами навчання потребує застосування спеціально розроблених методик, що ґрунтуються на індивідуалізації навчання, стимулюванні когнітивних процесів, формуванні мовленнєвих стратегій та використанні різнорівневих комунікативних ситуацій. Важливого значення набуває і мультидисциплінарний підхід, що поєднує логопедичні, педагогічні, нейропсихологічні та інноваційні технології.

Таким чином, теоретичне вивчення проблеми підтвердило, що розвиток зв'язного мовлення дітей молодшого шкільного віку із навчальними труднощами є пріоритетним напрямом сучасної корекційно-педагогічної практики. Це створює наукове підґрунтя для розроблення та впровадження ефективних методичних рішень, спрямованих на формування структурних компонентів мовленнєвої діяльності, підвищення комунікативної компетентності та забезпечення успішної соціальної адаптації таких дітей.

1.2. Особливості розвитку дітей молодшого шкільного віку з навчальними труднощами

Розвиток зв'язного мовлення відбувається поступово і має вікові особливості, які пов'язані з когнітивним та психоемоційним становленням дитини. Дослідження в галузі вікової психології таких науковців як О. Сергієнкова, О. Скрипченко та Т. Дуткевич свідчать про існування певних етапів у формуванні мовленнєвих навичок.

1. Дошкільний вік (від 1 до 6 років).

На дошкільному етапі розвитку відбувається активне формування зв'язного мовлення. Діти освоюють фонетичну систему мови, накопичують лексичний запас, починають будувати прості речення та використовувати елементарні синтаксичні конструкції. До кінця дошкільного періоду мовлення набуває контекстності, діти вчаться висловлювати свої думки послідовно – зазначала науковиця О. Сергієнкова [11, с.58].

2. Молодший шкільний вік (6–10 років).

У цей період мовлення учнів стає більш розгорнутим і логічним. Відбувається активне засвоєння граматичних правил, збагачення словникового запасу, розвиток уміння будувати зв'язні висловлювання та переказувати прочитане чи почуте. Зростає здатність учнів до монологічного мовлення, що відзначає у своїх дослідженнях О. Скрипченко [52, с. 98].

3. Підлітковий вік (10–15 років).

У підлітковий період розвивається абстрактне мислення, яке відображається в мовленні учнів. Учні вчаться висловлювати складніші судження, аргументувати власну думку, аналізувати та інтерпретувати інформацію. Підвищується здатність адаптувати мовлення до різних комунікативних ситуацій, як писав науковець Т. Дуткевич [18, с. 327].

4. Юнацький вік (15–18 років.)

У цей період мовлення стає більш структурованим, стилістично диференційованим і відповідним до соціальних норм. Формується індивідуальний мовленнєвий стиль, підвищується здатність до імпровізації, професійного та наукового мовлення. Розвиваються рефлексія та самоконтроль у мовленнєвій діяльності, як зазначала вчена О. Сергієнкова [11, с. 60].

Психоемоційний стан та когнітивні функції глибоко пов'язані з розвитком зв'язного мовлення, власне зв'язне мовлення є інтеграцією результату продукту їх взаємодії. Когнітивні функції є основою для розвитку та реалізації мовлення. Мовлення вимагає логічного, послідовного та структурованого викладу своїх думок, чим краще розвинене мислення, тим складнішим та логічним буде мовлення. Розвиток пам'яті допомагає граматично та лексично правильно скласти речення. Розвиток уваги допомагає слідкувати за процесом спілкування та слідкувати за реакцією співрозмовника. Тому розвиток когнітивних функцій допомагає побудувати логічне, послідовне та граматично правильне висловлювання [11, с. 73].

До психоемоційного стану відносять – емоції, вольові процеси, та загальний психологічний стан. Гальмувати розвиток емоційного стану може негативний вплив на емоції дитини (стрес, тривога та страх), який призводить до порушення плавного висловлювання (заїкання). Розвиток емоційного інтелекту тісно пов'язане зі зв'язним мовленням, який здатний до розуміння змісту інформації та реакції співрозмовника. Отже, стрес, тривога та недостатній розвиток емоційного інтелекту впливають на розвиток зв'язного мовлення. Таким чином, зв'язне мовлення є містком, який пов'язує когнітивні функції та емоційний стан людини.

Зв'язне мовлення розвивається поступово, проходячи через кілька етапів, що відображають когнітивні, соціальні та емоційні зміни особистості. Його формування потребує підтримки в освітньому процесі та сприятливого мовленнєвого середовища. У галузі вікової та педагогічної психології дослідження проводили такі вчені, як Т. Дуткевич, О. Сергієнкова та О. Скрипченко, які виокремлюють такі основні етапи формування зв'язного мовлення:

1. Підготовчий етап (0–1 рік).

На цьому етапі дитина засвоює перші звуки, лепет, реакцію на мовлення дорослих. Формуються передумови комунікативної діяльності через емоційний контакт, міміку та жести [11, с. 62].

2. Етап становлення фразового мовлення (1–3 роки.)

Формуються перші слова та прості фрази. Дитина починає розуміти зв'язок між словами та предметами, використовує прості речення, наслідує мовлення дорослих. Виникає перше усвідомлене мовлення [52, с. 88].

3. Етап активного розвитку мовлення (3–6 років).

Дитина починає будувати складніші речення, опановує основи граматики та логічної будови висловлювання. Розвивається монологічне мовлення, з'являється здатність до переказу та будови зв'язних висловлювань на основі отриманого досвіду [18, с. 174].

4. Етап удосконалення зв'язного мовлення (6–10 років).

Формується стійка здатність до логічного та послідовного вислову власної думки. Діти вчаться розгорнуто висловлювати думки, аргументувати та аналізувати інформацію [55, с. 166].

5. Етап функціонального використання мовлення (10–18 років).

Зв'язне мовлення стає більш структурованим, стилістично диференційованим. Підлітки вчаться застосовувати мовлення відповідно до ситуації спілкування, володіють навичками риторики, аргументації та критичного аналізування інформації [52, с. 136].

Становлення зв'язного мовлення проходить кілька етапів, кожен із яких має свої особливості. Послідовний розвиток мовленнєвих навичок є важливим для комунікативної та когнітивної діяльності людини. Формування зв'язного мовлення є комплексним процесом, який досліджується у межах різних наукових підходів (Рис 1.3.):

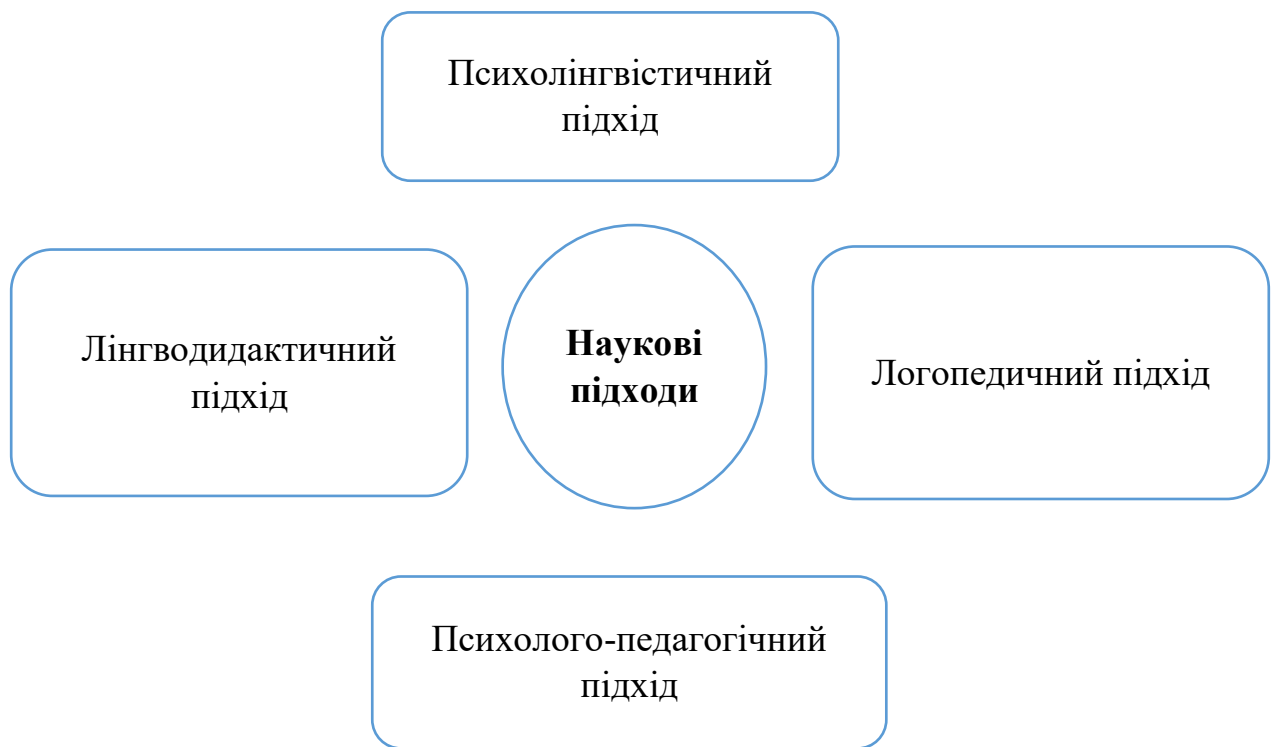

Рисунок 1.3. Наукові підходи дослідження зв'язного мовлення

1. *Психолінгвістичний підхід* - розглядає зв'язне мовлення як складний когнітивний процес, що поєднує мовні та психічні механізми. Вчена Л. Калмикова наголошує на ролі внутрішнього мовлення, що передає формуванню зовнішніх мовленнєвих висловлювань. Дослідження цього підходу допомагають зрозуміти процеси розвитку та сприйняття мовлення [21].

2. *Лінгводидактичний підхід* – науковиця О. Вашуленко акцентує увагу на важливості мовного середовища та педагогічних методик у формуванні зв'язного мовлення. В межах цього підходу досліджуються засоби розвитку мовленнєвої компетенції через навчальні програми, мовні вправи та інтерактивні методи [10, с. 36].

3. *Логопедичний підхід* – вчені М. Шеремет та Н. Лопатинська, їх дослідження розглядає проблеми порушень мовлення та способи їх корекції. Цей підхід спрямований на виявлення та виправлення дефектів мовлення, що можуть

заважати розвитку зв'язного мовлення у дітей з особливими освітніми потребами [30].

4. Психолого-педагогічний підхід – науковиця Ю.В. Рібцун аналізувала вплив психічного розвитку дитини на її мовленнєві здібності. Вона наголошує, що формування зв'язного мовлення залежить від рівня когнітивного розвитку, емоційного стану та соціальної взаємодії. Науковець В. Тищенко доповнює цей підхід дослідженням соціокультурних факторів, який впливає на мовленнєвий розвиток дитини [55].

Розвиток зв'язного мовлення є предметом дослідження різних наукових дисциплін. Психолінгвістичний, лінгводидактичний, логопедичний і психолого-педагогічний підхід, вони взаємодоповнюють один одного, забезпечуючи комплексне вивчення проблеми та створення ефективних методик розвитку мовленнєвих навичок [45, с.14].

Зв'язне мовлення є складним і багаторівневим процесом, який вимагає інтеграцію лексичних, синтаксичних та текстових елементів для забезпечення логічної послідовності в спілкуванні з іншими. У логопедії важливо враховувати ці рівні при корекції мовлення у дітей з порушеннями, оскільки на кожному рівні можуть виникати специфічні труднощі. Для ефективної корекції мовлення необхідно розвивати всі аспекти зв'язного мовлення через комплексні вправи та методи, які включають розвиток лексичних, граматичних і текстових навичок [15, с. 216].

Механізми мовленнєвого розвитку з позиції психолінгвістики наголошує, що формування мовлення є складним багаторівневим процесом, який забезпечується взаємодією когнітивних, нейрофізіологічних та соціальних механізмів. З цієї позиції мовленнєвий розвиток розглядається як результат інтеграції діяльності мовленнєвих центрів мозку, перцептивно-когнітивних процесів та комунікативної практики дитини зазначали науковці Е. Данілавічюте, В. Тищенко [4] (Рис.1.4.).

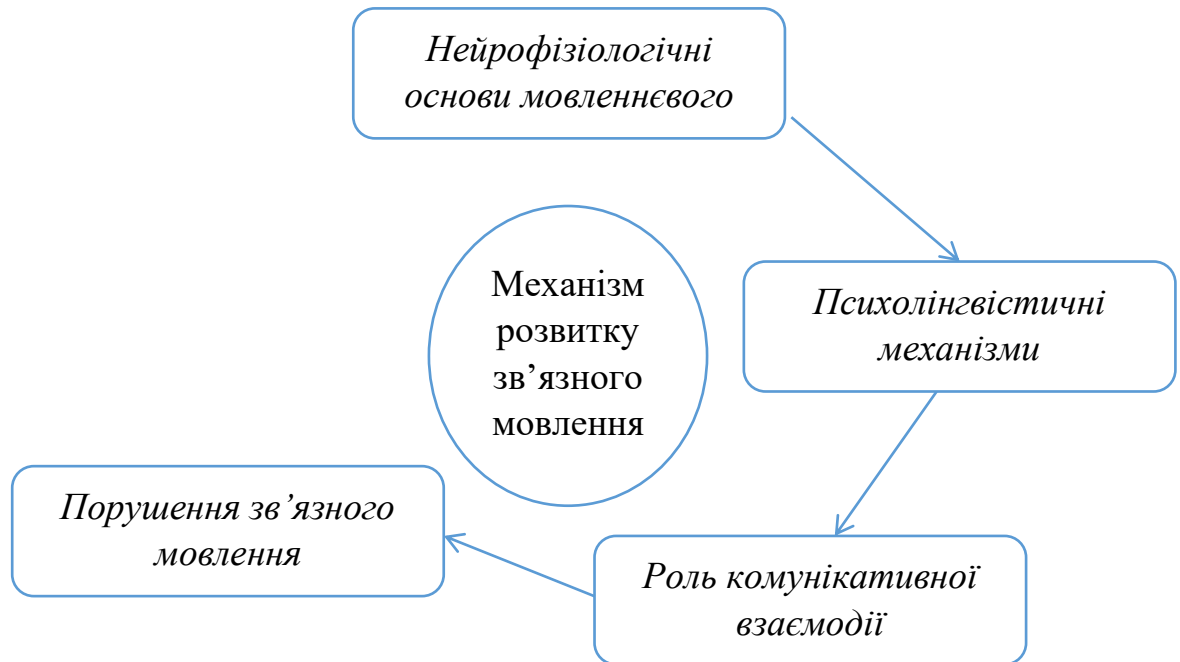

Рисунок 1.4. Механізм розвитку зв'язного мовлення

1. *Нейрофізіологічні основи мовленнєвого розвитку* - на думку науковиці Л. Калмикової, центральне місце в мовленнєвій діяльності займають мовні зони кори головного мозку, зокрема зона Брока, що відповідає за мовленнєве продукування, та зона Верніке, яка забезпечує розуміння мови. Науковця Н. Лопатинська наголошує, що розвиток нейронних зв'язків між цими зонами є визначальним для формування когерентного мовлення у дітей молодшого шкільного віку [30, с. 8].

2. *Психолінгвістичні механізми мовленнєвого розвитку* - згідно з дослідженням вченої М. Шермет, психолінгвістичні механізми мовленнєвого розвитку включають [58, с. 24]:

- *Мовленнєве наслідування* – засвоєння дитиною мовних моделей шляхом повторення (ехолалія, відтворення лексичних і граматичних конструкцій);
- *Категоризацію мовних одиниць* – розподіл слів та фраз за значенням, що сприяє розширенню словникового запасу;

- *Внутрішнє мовлення* – перехід від зовнішнього мовлення до внутрішнього як базовий етап розвитку мислення писала науковиця О. Сергєєнко [11, с. 78].

Науковець В. Тищенко зазначає, що мовленнєвий розвиток є нерівномірним процесом, який залежить від індивідуальних когнітивних особливостей дитини та її соціального оточення. Зокрема, механізми автоматизації мовленнєвих дій, є ключовими для формування зв'язного мовлення у дітей із порушеннями [55, с.167].

3. *Роль комунікативної взаємодії* - згідно з дослідженнями вченої Е. Данілавічюте, соціальний контекст відіграє провідну роль у розвитку мовлення. Взаємодія з дорослими, зокрема використання спільної уваги, коригуючого зворотного зв'язку та мовленнєвого супроводу, сприяє активному засвоєнню мовних норм та правил [57, с. 30].

Науковиця М. Шеремет наголошує на значенні діалогічної взаємодії для розвитку зв'язного мовлення, зазначаючи, що участь дитини в комунікативних ситуаціях сприяє автоматизації мовленнєвих структур та розвитку когерентності висловлювань [58, с. 25].

4. *Порушення зв'язного мовлення* - є комплексною проблемою, яка може мати різні етіологічні чинники – біологічні, психологічні, соціальні. Дослідження науковиці Л.Кардаш зазначає, що серед основних видів порушень можна виокремити:

- *Аграматизм* – труднощі у формуванні граматично правильних речень;
- *Алогічність висловлювань* – порушення зв'язності, непослідовність думки;
- *Обмежений словниковий запас* – труднощі в доборі лексичних одиниць;
- *Проблеми в когерентності тексту* – складнощі у створенні логічно завершених висловлювань [40].

Науковиця М. Шеремет наголошує, що такі порушення можуть бути зумовлені затримкою психо-мовленнєвого розвитку, дислексією, дисграфією та

іншими нейропсихологічними проблемами. Вчена О. Сергієнкова підкреслює важливість ранньої діагностики та корекційної роботи, спрямованої на подолання мовленнєвих розладів шляхом розвитку когнітивних і комунікативних навичок [11, с. 84].

Таким чином, мовленнєвий розвиток у дітей молодшого шкільного віку є багатокомпонентним процесом, що базується на функціонуванні нейрофізіологічних структур, психолінгвістичних механізмів обробки мовлення та комунікативній взаємодії. Дослідження українських науковців Е. Данілавичюте, Л. Калмикової, Л. Кардаш, О. Сергієнкової та М. Шеремет підтверджують, що ефективне формування мовлення залежить від оптимального поєднання біологічних, когнітивних і соціальних факторів, які слід враховувати в корекційній роботі з дітьми з труднощами у навчанні.

У психолого-педагогічній та нейропсихологічній літературі поняття «*навчальні труднощі*» розглядається як системний феномен, що охоплює специфічні порушення опанування базових навчальних навичок (читання, письмо, рахунок). Згідно з дослідженням науковиці Е. Данілавичюте, до основних груп навчальних труднощів належать:

- **Дислексія** – часткове порушення процесу опанування читанням, зумовлене несформованістю (порушенням) вищих психічних функцій (ВПФ), що проявляється у численних помилках, які стійко повторюються під час читання. При цьому дислексія не є наслідком інтелектуальних чи сенсорних порушень [54];
- **Дисграфія** – специфічне порушення письма, що виникає внаслідок недостатнього засвоєння фонетичного принципу письма. Характеризується стійкими помилками (пропуски, заміни, повторення літер і складів, порушення структури речення), які не пояснюються зниженням інтелектуального чи сенсорного розвитку [16];
- **Дизорфографія** – стійке специфічне порушення письма, яке проявляється у нездатності засвоїти орфографічні навички попри знання

відповідних правил. Основним симптомом є наявність специфічних орфографічних і синтаксичних помилок [16];

- **Дискалькулія** – специфічна неспроможність до вивчення математики («математична дислексія»), що проявляється у труднощах із розумінням числових понять, виконанням арифметичних операцій, запам'ятовуванням числових фактів. Причини можуть бути пов'язані з генетичними факторами, мінімальними мозковими дисфункціями або ураженням структур мозку, відповідальних за математичні функції [54].

З позицій нейропсихології науковиця В. Князева зазначила, що труднощі розглядаються як порушення інтегративної роботи вищих психічних функцій, що виникають унаслідок дисфункції різних функціональних блоків мозку (енергетичного, сенсорного, програмувально-контролюючого). Несвоєчасний розвиток або пошкодження цих механізмів призводить до того, що процеси читання, письма й рахунку «застигають» на незавершеному рівні, що зумовлює стійкі навчальні труднощі. Отже, навчальні труднощі є результатом як педагогічних, так і нейропсихологічних чинників, і потребують комплексного підходу: діагностики, логопедичної та нейропсихологічної корекції [23, с. 26].

Термін «**навчальні труднощі**» охоплює широкий спектр проблем, які заважають учням опановувати навчальний матеріал відповідно до вікових та програмних норм. У психолого-педагогічній літературі навчальні труднощі розглядаються як системні порушення процесу навчання, що можуть бути обумовлені як когнітивними, так і психоемоційними чи соціальними факторами [20].

Відповідно до підходів українських науковців Ю. Рібцун, В. Тищенко, навчальні труднощі можуть бути тимчасовими або стійкими та супроводжуватися специфічними порушеннями мовлення, мислення, пам'яті та уваги. Закордонні дослідники, такі як Gilbert і Reid, наголошують на мультифакторній природі

навчальних труднощів, підкреслюючи їхню залежність від індивідуальних особливостей дитини та освітнього середовища [62,64].

Сучасні дослідження виокремлюють кілька основних груп навчальних труднощів, зокрема (Рис.1.5.):

Рисунок 1.5. Групи навчальних труднощів

- *Специфічні порушення читання та письма:*
 - Дислексія – стійкі труднощі у розпізнаванні слів, уповільнене читання, заміни літер і складів писали Davis & Braun В. [60] .
 - Дисграфія – порушення процесу письма, що проявляється у стійких помилках, пропусках літер і порушенні структури речень писала М. Шеремет [58, с. 26].
- *Загальне недорозвинення мовлення (ЗНМ)* - недостатній рівень розвитку всіх компонентів мовленнєвої системи, що впливає на комунікативну компетентність та навчальну діяльність зазначила Е. Данілавічюте [16].

- *Розлади спектра аутизму (РАС)* - ускладнення у соціальній взаємодії, труднощі в розумінні мовлення та порушення комунікативних навичок - Chinn & Ashcroft, Н. Лопатинська [30].
- *Порушення когнітивного розвитку* - включають порушення уваги, пам'яті та мислення, які впливають на загальну здатність до навчання [47, с. 323].
- *Математичні труднощі (дискалькулія)* - проблеми з обчисленнями, труднощі у розумінні математичних символів та операцій [68, с. 3].

Сучасні дослідження підтверджують важливість нейропсихологічних та технологічних підходів у вивченні дислексії. В Україні досліджували інклюзивне навчання в умовах війни науковцем Velykodna et al., та загальні виклики розвитку інклюзії науковицею Н. Мішченко. У світовій практиці обговорюються нові діагностичні та корекційні методики: використання нейромереж (Gomolka et al.), віртуальної реальності (Materazzini et al.), а також AI-систем для підтримки читання (Zhao et al.) і аналізу почерку (Robaa et al.). Експертні Delphi-дослідження (Holden) спрямовані на узгодження єдиних підходів до визначення дислексії, що узгоджується з практиками ідентифікації науковця S.Daniel [62, с. 4].

Українські дослідження підтверджують наявність специфічних дислексичних проявів у молодших школярів у такій праці «Дислексичні прояви у молодших школярів», які проявляються у спотворенні звукоскладової структури слова, нестійкості навичок читання та труднощах у побудові зв'язних висловлювань. Науковці наголошують на когнітивно-лінгвістичних особливостях цих труднощів, що пов'язуються з недостатнім розвитком фонематичних і мнемічних процесів [38].

У межах нейропсихологічного підходу уточнюємо систематику мовленнєвих порушень та їхній вплив на формування зв'язного мовлення: зокрема, показано місце дизартрії у системі мовленнєвих порушень і наслідки для мовленнєвого програмування та контролю, як зазначила науковиця А. Синиця [25, с. 112].

Науковці поділяють причини навчальних труднощів на три основні групи:

1. Біологічні:

- Генетичні фактори;
- Нейрофізіологічні особливості мозку;
- Наслідки перинатальних уражень нервової системи [65, с. 5].

2. Психологічні:

- Недостатній розвиток когнітивних функцій;
- Дефіцит уваги та порушення саморегуляції;
- Високий рівень тривожності та емоційних розладів [67, с. 9].

3. Соціальні:

- Несприятливі умови навчання;
- Недостатня мовленнєва стимуляція в родині;
- Дефіцит педагогічної підтримки та адаптаційних стратегій [58,с.29].

Навчальні труднощі є складним міждисциплінарним феноменом, який поєднує когнітивні, мовленнєві та соціальні аспекти розвитку дитини. Для їх подолання важливе застосування комплексного підходу, який включає педагогічну діагностику, психолого-логопедичну корекцію та адаптивні навчальні стратегії.

Психофізіологічні особливості дітей із навчальними труднощами демонструють специфічні відмінності у розвитку мовлення, когнітивних процесів, емоційно-вольової сфери та психофізіологічних характеристик. Ці особливості впливають на їхню здатність до навчання, соціальну адаптацію та успішність у шкільному середовищі (Рис.1.6.)

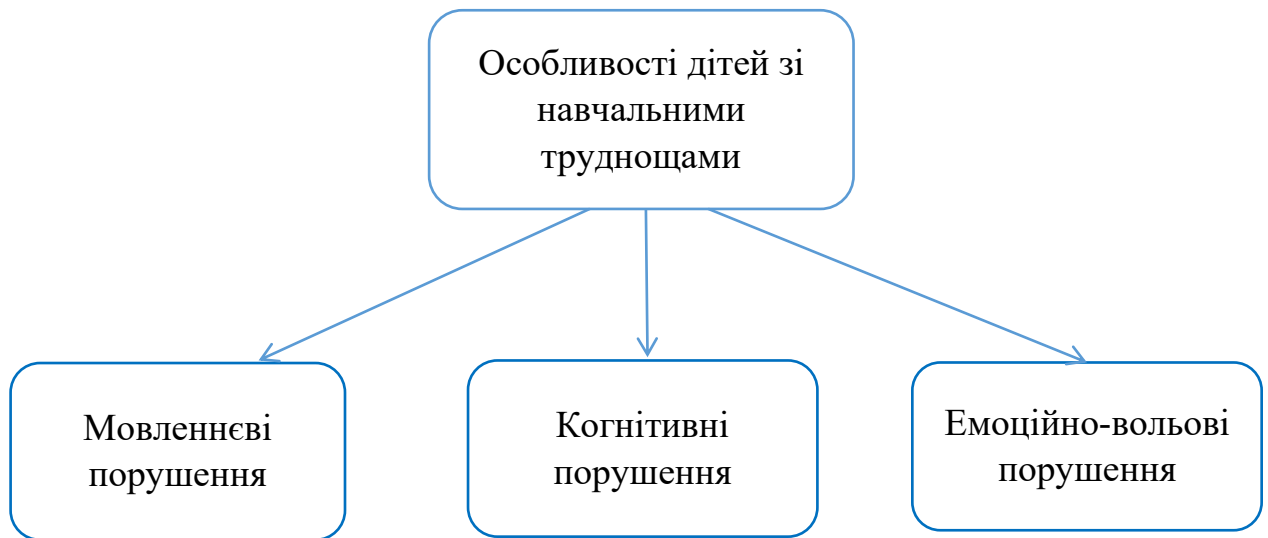

Рисунок 1.6. Особливості дітей зі навчальними труднощами

1. Мовленнєві характеристики дітей із навчальними труднощами – це діти з порушеннями мовлення, які мають труднощі у всіх аспектах мовленнєвої діяльності:

- *Фонетико-фонематичний рівень:*
 - Порушення вимови (дислалія, дизартрія);
 - Проблеми із фонематичним слухом, що ускладнює розпізнавання звуків і їх диференціацію.
- *Лексико-граматичний рівень:*
 - Обмежений словниковий запас;
 - Помилки у вживанні граматичних структур;
 - Труднощі в побудові зв'язного висловлювання.
- *Комунікативний аспект:*
 - Порушення прагматичних навичок мовлення (недоречне використання фраз, невміння підтримувати розмову);
 - Проблеми з розумінням контексту та інтонації.

У дітей із навчальними труднощами можуть спостерігатися такі порушення:

- *Дислексія* – порушення процесу читання (труднощі з розпізнаванням літер, складанням слів);
- *Дисграфія* – специфічні труднощі у письмі (пропуски літер, змішування схожих графем);
- *Загальне недорозвинення мовлення (ЗНМ)* – системні порушення всіх компонентів мовлення [45, с. 10].

2. Когнітивні характеристики дітей із навчальними труднощами - діяльність таких дітей має певні особливості, які впливають на процеси сприйняття, уваги, пам'яті, мислення:

- *Сприйняття:*
 - Сповільнене або фрагментарне сприйняття інформації;
 - Труднощі у розпізнаванні символів та образів.
- *Увага:*
 - Низька концентрація уваги;
 - Висока відволікаємість, труднощі у перемиканні між завданнями.
- *Пам'ять:*
 - Знижений обсяг короткочасної та довготривалої пам'яті;
 - Важко запам'ятовують послідовність дій, слова, цифри.
- *Мислення:*
 - Сповільнений темп розумових операцій;
 - Труднощі з абстрактним мисленням, порівнянням, узагальненням;
 - Низький рівень самоконтролю у навчальній діяльності.

3. Емоційно-вольові характеристики – характеризуються труднощами у навчанні та спілкуванні у дітей часто формуються вторинні емоційні порушення:

- *Знижена самооцінка* – діти відчують себе менш компетентними у порівнянні з однолітками;
- *Тривожність* – страх перед оцінкою вчителя, однолітків;

- *Імпульсивність або загальмованість* – труднощі у контролі поведінки;
- *Слабка мотивація до навчання* – відсутність інтересу через повторні невдачі;
- *Складнощі у соціалізації* – проблеми з налагодженням комунікації та встановленням контактів.

4. Порівняння мовленнєвого розвитку дітей із навчальними труднощами та дітей з типовим розвитком - ця характеристика є основою для корекційної роботи та побудови індивідуальних освітніх програм для дітей із навчальними труднощами.

- *Психофізіологічні особливості дітей із навчальними труднощами* - діти з навчальними труднощами мають специфічні психофізіологічні особливості, що впливають на їхній мовленнєвий, когнітивний та емоційно-вольовий розвиток.

- Мовленнєві характеристики - діти з дислексією, дисграфією, загальним недорозвитком мовлення (ЗНМ) та іншими порушеннями демонструють відставання у формуванні мовленнєвих навичок:

- *Фонетико-фонематичний рівень*: спостерігаються труднощі з правильною вимовою звуків, їх розрізненням на слух;

- *Лексико-граматичний рівень*: обмежений словниковий запас, труднощі у формуванні зв'язних висловлювань;

- *Комунікативний аспект*: проблеми з розумінням контексту, складність у веденні діалогу [20].

- Когнітивні характеристики - навчальні труднощі часто супроводжуються порушеннями когнітивних функцій:

- *Сприйняття та увага*: знижена концентрація, підвищена відволікаємість [22, с. 12];

- *Пам'ять*: труднощі із запам'ятовуванням інформації [45];

- *Мислення*: знижена здатність до аналізу, синтезу та узагальнення [61, с. 7].

○ Емоційно-вольові характеристики – характеристика дітей з труднощами навчання має низку особливостей:

- *Емоційний розвиток*: нестабільність настрою, низька стресостійкість;
- *Вольова сфера*: низька навчальна мотивація, труднощі у досягненні цілей.

У порівнянні з дітьми з типовим розвитком, діти з навчальними труднощами мають суттєві відмінності:

1. Вони повільніше засвоюють мовленнєві навички, демонструють менш розвинену здатність до усного та писемного мовлення;
2. Спостерігається знижена здатність до диференціації звуків та розуміння мовленнєвих інструкцій [64, с. 5];
3. Вони мають більші труднощі у читанні, письмі та розумінні тексту [65, с. 8].

Ці особливості вимагають комплексного підходу до навчання та корекційної роботи, з урахуванням індивідуальних потреб кожної дитини.

Таким чином, аналіз особливостей розвитку дітей молодшого шкільного віку із навчальними труднощами засвідчує, що становлення їхнього зв'язного мовлення є складним і багатофакторним процесом, тісно пов'язаним із дозріванням когнітивних функцій, психоемоційною сферою та соціальним досвідом дитини. Формування мовлення в цьому віковому періоді відбувається в умовах активного розвитку мислення, пам'яті, уваги, саморегуляції та комунікативних умінь, що забезпечує підґрунтя для засвоєння навчальної програми й побудови розгорнутого зв'язного висловлювання.

Водночас наявність специфічних труднощів – дислексії, дисграфії, дизорфографії, дискалькулії, загального недорозвитку мовлення або порушень нейропсихологічного профілю – призводить до нерівномірності розвитку мовленнєвих умінь і порушення формування цілісної мовленнєвої діяльності. Ці порушення проявляються у зниженні темпу мовленнєвого розвитку, недостатності

фонематичних, лексико-граматичних та прагматичних навичок, труднощах у програмуванні та контролі висловлювання. Як наслідок, у дітей можуть формуватися утруднення в осмисленні тексту, побудові логічно послідовних висловлювань і здійсненні комунікативної взаємодії.

Важливою закономірністю є взаємозв'язок між мовленнєвим, когнітивним і емоційно-вольовим розвитком: незрілість уваги, пам'яті, мислення, підвищена тривожність, нестійкість поведінкової та мотиваційної сфери істотно ускладнюють опанування мовленням і освітній процес загалом. Саме тому мовленнєві труднощі нерідко мають вторинний характер, формуючись як наслідок системних психофізіологічних обмежень або несприятливого освітнього середовища.

Таким чином, учні молодшого шкільного віку з навчальними труднощами потребують поетапного формувального впливу, що спирається на принципи нейропсихологічного підходу, індивідуалізації освітнього процесу, зміцнення емоційної стабільності та створення сприятливого комунікативного середовища. Комплексна міждисциплінарна підтримка, яка включає логопедичний супровід, психолого-педагогічну корекцію та цілеспрямовану навчальну діяльність, є ключовою умовою ефективного розвитку зв'язного мовлення в цієї категорії дітей та забезпечує основу для їхньої успішної соціалізації й освітньої інтеграції.

1.3. Специфіка розвитку зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з навчальними труднощами

Когнітивний розвиток є фундаментом для формування мовленнєвих навичок у дітей. Дослідження українських науковців Е. Данілавічюте, В. Тищенко, М. Шеремет та закордонних авторів G.Reid, R. Davis, S. Chinn підтверджують, що порушення когнітивних функцій безпосередньо впливають на процес оволодіння мовленням [65, с. 4].

Згідно з психологолінгвістичними дослідженнями, яке було зазначено вище діти з навчальними труднощами, належить дислексія, дисграфія або загальне

недорозвинення мовлення (ЗНМ). Розглянемо, як саме на формування зв'язного мовлення впливає дефіцит робочої пам'яті, уваги та мовленнєвого аналізу, який ускладнює засвоєння граматичних структур і розуміння тексту. Наприклад, дослідження науковця U. McCaskey свідчить про зв'язок між структурними змінами мозку у дітей з дислексією та їхніми когнітивними можливостями [64, с. 2].

На аналізі наукових праць Л. Журавльова, Л. Кардаш, Е. Wilkey та інших, можна виокремити основні типові помилки, які спостерігаються в мовленні дітей з навчальними труднощами:

- *Фонетико-фонематичні порушення:*
 - Сплутування звуків за акустичними або артикуляційними ознаками;
 - Дислалія та затримка розвитку фонематичного слуху.
- Граматичні помилки:
 - Проблеми з узгодженням частин мови (наприклад, неправильне вживання відмінків, числівників);
 - Спрощення синтаксичних конструкцій.
- Лексичні труднощі:
 - Обмежений словниковий запас;
 - Вживання слів у неправильному контексті.
- Проблеми з розумінням тексту та побудовою висловлювань:
 - Невміння виділяти головну думку;
 - Проблеми з формулюванням зв'язного висловлювання.

Вплив навчальних труднощів на розвиток мовлення є значним і комплексним. Когнітивні особливості дітей з порушеннями навчання визначають характер мовленнєвих труднощів. Виявлення та корекція цих порушень потребують комплексного підходу, що включає логопедичну, психологічну та педагогічну підтримку. Для подальших досліджень важливо враховувати міждисциплінарний підхід, який поєднує психологію, лінгвістику та нейропсихологію для ефективної допомоги дітям із навчальними труднощами [68, с. 5].

Формування зв'язного мовлення є одним із ключових аспектів мовленнєвого розвитку дітей молодшого шкільного віку. Проте у дітей з навчальними труднощами цей процес характеризується низкою специфічних проблем, які ускладнюють засвоєння мовленнєвих навичок і знижують ефективність комунікації. (Рис.1.7.) [41, с. 897].

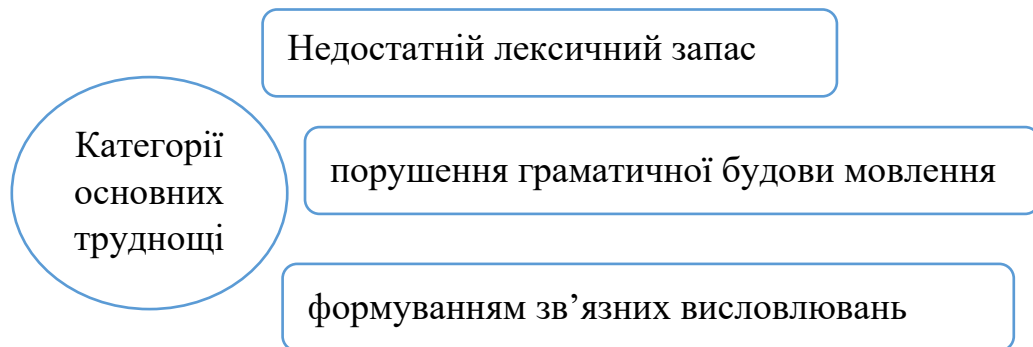

Рисунок 1.7. Категорії основних труднощів зв'язного мовлення

Недостатній лексичний запас - одна з найпоширеніших проблем в учнів з навчальними труднощами. Вони демонструють низьку швидкість засвоєння нових слів, труднощі з їх активним використанням у мовленні та часті випадки заміни одних слів іншими, які не завжди відповідають контексту. Як зазначає науковиця Ю.Рібцун, у дітей з тяжкими порушеннями мовлення відзначається недостатність понять, що впливає на якість побудови висловлювань [41, с.898]. Аналогічні висновки роблять зарубіжні дослідники Davis & Braun, наголошують на необхідності спеціальних методів розширення словникового запасу [61, с. 5].

Порушення граматичної будови мовлення є наступною проблемою у засвоєнні граматичних конструкцій. Діти з навчальними труднощами часто демонструють помилки у вживанні відмінкових форм, узгодженні слів за родом, числом і часом, що призводить до граматично некоректних висловлювань досліджувала науковиця М. Шеремет. Відповідно до досліджень науковця McCaskey et al., у дітей з дисграфією та дислексією спостерігається розрив між

розумінням граматичних правил і їх практичним застосуванням у мовленні. Це створює додаткові бар'єри в освітньому процесі та негативно впливає на комунікативні навички дитини [64, с. 4].

Труднощі з формуванням зв'язних висловлювань - зв'язне мовлення передбачає не лише правильне використання лексичних і граматичних засобів, а й здатність до логічної побудови висловлювань. Проте діти з навчальними труднощами мають проблеми з структуризацією тексту, побудові логічних зв'язків між реченнями, дотриманні послідовності подання думок, як зазначено у дослідженні науковиці Л. Кардаш. Вони часто не завершують свої висловлювання або порушують їхню логічну структуру. Це пояснюється недостатністю когнітивних механізмів планування та прогнозування мовленнєвих дій [22].

Таким чином, основні труднощі у формуванні зв'язного мовлення дітей молодшого шкільного віку з навчальними труднощами включають недостатній лексичний запас, порушення граматичної будови мовлення та труднощі з формуванням зв'язних висловлювань. Подолання цих проблем вимагає комплексного підходу, що включає логопедичну корекцію, використання спеціальних методик навчання та створення мовленнєвого сприятливого середовища [55, с. 167]. Чинники, що впливають на розвиток зв'язного мовлення:

- *Біологічні* (неврологічні порушення, особливості розвитку мозку);
- *Соціальні* (родинне середовище, методи навчання);
- *Психолого-педагогічні* (особливості викладання, логопедична корекція).

До біологічних чинників, що впливають на розвиток зв'язного мовлення, належать неврологічні порушення та особливості розвитку мозку. Дослідження показують, що діти з порушеннями центральної нервової системи (ЦНС) часто мають затримку мовленнєвого розвитку, що проявляється у труднощах із засвоєнням граматичних структур, обмеженому словниковому запасі та проблемах з побудовою зв'язних висловлювань зазначили науковці Л. Журавльової та В. Тищенко [20, с. 308].

Зокрема, дослідження науковця McCaskey et al. виявили, що діти з дислексією та дисграфією мають специфічні відмінності в структурі головного мозку, що впливає на процеси перероблення мовленнєвої інформації. Дослідження закордонних науковців Wilkey, Pollack і Price довели, що дисфункції виконавчих функцій мозку можуть спричиняти труднощі у формуванні зв'язного мовлення [64, с. 5].

Родинне середовище та методи навчання є ключовими соціальними чинниками, які впливають на мовленнєвий розвиток дитини. Недостатня мовленнєва стимуляція в сім'ї, відсутність спілкування та невідповідний мовний зразок можуть спричиняти порушення зв'язного мовлення зазначила вчена Л. Кардаш [22].

Дослідження науковця Gilbert підтверджують, що стиль мовленнєвої взаємодії між батьками та дитиною безпосередньо впливає на темпи розвитку мовлення. У сім'ях, де активно використовуються діалогічні форми спілкування, діти демонструють кращі навички зв'язного мовлення порівняно з тими, хто росте в мовленнєво-збідненому середовищі [63, с. 5].

Психолого-педагогічні чинники - методи викладання та логопедична корекція відіграють важливу роль у формуванні зв'язного мовлення дітей із труднощами навчання. Використання спеціальних методик навчання, адаптованих до потреб таких дітей, сприяє покращенню їхніх комунікативних навичок зазначали науковці [42].

За результатами досліджень науковців Davis & Braun, застосування мультимодальних підходів до навчання дітей із дислексією, таких як візуалізація та тактильний зворотний зв'язок, дозволяє ефективніше розвивати їхні мовленнєві здібності. Науковець Reid також наголошує на важливості індивідуалізованого підходу до навчання, що враховує специфіку когнітивного розвитку дітей [61, с. 7].

Таким чином, розвиток зв'язного мовлення дітей молодшого шкільного віку з навчальними труднощами є результатом взаємодії біологічних, соціальних та

психолого-педагогічних чинників. Виявлення та аналіз цих аспектів дозволяє розробляти ефективні корекційно-розвивальні методики, спрямовані на подолання труднощів мовленнєвого розвитку та покращення комунікативних навичок дітей.

Корекція мовленнєвих порушень у дітей із труднощами навчання є важливим напрямом сучасної логопедії та спеціальної педагогіки. Ефективні методи корекційної роботи базуються на комплексному підході, що включає логопедичні методи, використання технологій та спеціальних програм навчання, а також враховує практичний досвід українських і зарубіжних дослідників [55, с.168].

Логопедичні методи корекції мовлення у дітей з труднощами навчання спрямовані на розвиток фонематичного слуху, артикуляційної моторики, граматичної будови мовлення та зв'язних висловлювань. Зокрема, дослідження Л. Журавльової та В. Тищенко наголошують на ефективності вправ, спрямованих на формування фонематичного сприймання, таких як фонематичний аналіз та синтез, римування, вправи на розрізнення звуків. Науковиця Л. Кардаш відзначає важливість артикуляційної гімнастики та дихальних вправ для розвитку мовленнєвої моторики [22].

Серед сучасних підходів до корекції мовленнєвих порушень варто зазначити методику *«Пісочна терапія»* для стимуляції мовлення вченої М. Шеремет, а також використання *музикотерапії* та *кінезіологічних* вправ, які позитивно впливають на розвиток мовлення дітей з дислексією та дисграфією науковиці Ю. Рібцун [41, с. 898].

Інноваційні технології посідають важливе місце в сучасній корекційній педагогіці та логопедії, оскільки дають змогу інтенсифікувати й індивідуалізувати корекційно-розвитковий процес. У дослідженнях R. Davis та E. Braun підкреслюється, що діти з труднощами навчання, зокрема з дислексією, потребують спеціально організованих, структурованих програм навчання, які спираються на мультимодальну подачу матеріалу, чітку поетапність опанування навичок і високу

частоту тренувальних дій, а також можуть ефективно підтримуватися за допомогою сучасних технологічних засобів (Davis & Braun, 2021). [60].

Український досвід корекції мовленнєвих порушень базується на поєднанні традиційних логопедичних методик та сучасних технологій. Як зазначалося дослідницею М. Шермет у своїх дослідженнях описує методику поетапного формування мовленнєвої діяльності, яка передбачає поєднання артикуляційної гімнастики, вправ на розвиток зв'язного мовлення та використання ігрових прийомів [58].

Серед зарубіжних підходів варто виділити дослідження Sjøstrand et al., які підтвердили ефективність когнітивно-мовленнєвих тренінгів для дітей з дислексією та заїканням. Також науковці Wilkey, Pollack і Price акцентують увагу на важливості розвитку виконавчих функцій мозку через спеціальні тренувальні програми [68, с. 5].

Мовлення це не тільки спосіб передачі інформації. Мовлення є основним фундаментом для розвитку мислення, соціальної адаптації, навчання та розвитку особистості учня. На сьогодні через розвиток технічної сфери велика відсоток дітей страждають від живого спілкування з їх однолітками. Зв'язне мовлення формується через декілька етапів:

1. Формування здатності слухати та розуміти, розвитку дрібної моторики;
2. Розвиток навичок будувати прості речення, тексти, розповіді;
3. Використання навичок спілкування у побуті.

Отже, аналіз специфіки розвитку зв'язного мовлення дітей молодшого шкільного віку з навчальними труднощами засвідчує, що становлення комунікативної компетентності у цієї категорії дітей є багатоаспектним процесом, який залежить від рівня сформованості когнітивних функцій, мовленнєвих механізмів та сприятливості освітнього середовища. Порушення в роботі пам'яті, уваги, мовленнєвого аналізу та синтезу, виконавчих функцій, підтверджені сучасними нейропсихологічними дослідженнями, призводять до труднощів

засвоєння лексичних одиниць, граматичних структур та побудови логічно зв'язних висловлювань. Саме ці особливості зумовлюють характерні прояви у мовленні дітей – обмежений словниковий запас, спрощені граматичні конструкції, несформованість логіко-смислової послідовності та порушення зв'язності тексту.

З огляду на це, розвиток зв'язного мовлення таких учнів є неможливим без урахування міждисциплінарного підходу, що поєднує логопедичні, психологічні, нейропсихологічні та педагогічні стратегії. Ефективна підтримка передбачає не лише корекцію фонематичних, лексико-граматичних і прагматичних компонентів мовлення, а й розвиток когнітивних механізмів – уваги, пам'яті, планування, контролю, а також емоційної регуляції та мотивації до мовленнєвої діяльності. Важливо також формувати сприятливе комунікативне середовище, яке стимулює мовленнєву активність, знижує рівень тривожності та забезпечує позитивне підкріплення мовленнєвих зусиль дитини.

Системний аналіз досліджень засвідчує, що подолання мовленнєвих труднощів у дітей з порушеннями навчання потребує комплексного застосування традиційних логопедичних методик і сучасних технологій – мультимодальних програм, сенсорно-пізнавальних тренінгів, інноваційних цифрових інструментів. Такий підхід забезпечує поступове формування зв'язного мовлення, сприяє покращенню навчальних результатів та підтримує когнітивний і соціально-емоційний розвиток учнів.

Отже, розвиток зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку із навчальними труднощами є ключовим завданням спеціальної та інклюзивної освіти. Його реалізація потребує поетапної, системної та індивідуалізованої корекційно-розвивальної роботи, що ґрунтується на сучасних наукових підходах і спрямована на формування основ комунікативної компетентності, академічної успішності та соціальної адаптації дитини.

Висновки до першого розділу

Узагальнення теоретичного матеріалу дає підстави стверджувати, що розвиток зв'язного мовлення дітей молодшого шкільного віку з навчальними труднощами є багатокомпонентним, динамічним і складно організованим психолінгвістичним процесом, який ґрунтується на взаємодії мовленнєвих, когнітивних, емоційно-вольових та соціальних механізмів. Зв'язне мовлення виступає інтегративною формою мовленнєвої діяльності, що забезпечує логічно послідовне та змістовно повноцінне вираження думок, формує основу навчальної та комунікативної компетентності особистості молодшого школяра.

Аналіз наукових джерел засвідчив, що формування зв'язного мовлення дітей із труднощами навчання має специфічний характер і супроводжується низкою стійких порушень: недостатністю словникового запасу, несформованістю лексико-граматичних структур, обмеженою здатністю до побудови логіко-смислової цілісності висловлювання, труднощами у сприйманні та відтворенні текстової інформації. Значущу роль відіграють недостатня сформованість фонематичних процесів, дефіцит робочої пам'яті, уваги, труднощі мовленнєвого аналізу й синтезу та порушення виконавчих функцій, що зумовлюють труднощі у програмуванні, контролі та організації мовлення.

Доведено, що специфіка мовленнєвого розвитку дітей із навчальними труднощами має багатофакторну природу: неврологічні та генетичні особливості, когнітивні дисфункції, особливості емоційного реагування та соціального досвіду, а також умови освітнього середовища. Саме тому ефективне формування мовленнєвих навичок неможливе без комплексного міждисциплінарного підходу, що інтегрує логопедичні, психолого-педагогічні, нейропсихологічні та лінгводидактичні методики.

Виявлено, що перспективним напрямом сучасної корекційної практики є застосування мультимодальних і нейростимулювальних технологій, поєднання класичних логопедичних методів із сучасними цифровими ресурсами,

сенсомоторними, когнітивними та комунікативними тренінгами. Такі підходи сприяють активізації мовленнєвих мереж мозку, розвитку регуляторних механізмів та формуванню стійких мовленнєвих умінь у дітей з труднощами навчання.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ СФОРМОВАНOSTІ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З НАВЧАЛЬНИМ ТРУДНОЩАМИ

2.1. Опис методики дослідження рівня розвитку зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з мовленнєвими труднощами

У сучасній науці, зокрема в лінгвістиці та лінгводидактиці, поняття зв'язного мовлення осмислюється у напрямі формування зв'язного висловлювання та мовленнєвого продукту, а також їхньої ролі в житті людини. Зв'язне мовлення характеризується смисловим та структурним критерієм, який базується на логічних та тематичних компонентах, які тісно пов'язані між собою, ці компоненти показують всі аспекти навколишнього світу - писали у своїх дослідженнях А. Богуш, Ю. Галицька, Н. Лещій, Ю. Пінчук [4,13, 29,37].

За їх дослідженням проблему розвитку зв'язного мовлення у дітей з навчальними труднощами розкрили з різних сторін, тобто з діагностики корекційно-розвивальній програмі. У своїй роботі Н. Лещій детально проаналізувала підходи до діагностики мовлення з системними недорозвитками мовлення. Авторка навела комплекс завдань для оцінення монологічного висловлювання, розробила також чіткі критерії аналізу та розвитку мовлення різними засобами [29, с. 23].

Дослідження Ю. Пінчук зосередилась на пошуку нових засобів корекції мовлення, а саме казкотерапія. У своїх роботах вона довела що робота з казками створює природну та мотивовану атмосферу для спілкування. Ця методика дозволяє одночасно розвивати словниковий запас, граматичну та логічно-послідовну структуру розповідь та допомагає подолати психоемоційні бар'єри. Дослідження Ю. Галецької направлено на необхідність цілеспрямованої, системної

роботи з розвитку кожного компонента мовлення з урахуванням структури дефекту [13].

За теоріями науковців були сформовані визначення мовленнєвому розвитку, який є динамічним процесом змін мовленнєвої функції та розглядається як комплексне психофізіологічне явище. Процес відбувається в тісному зв'язку з розвитком когнітивних здібностей та формування особистості в соціумі та реалізується через усну та письмову форму діяльності. Формування мовних функцій потребують певних передумов це розвиток ЦНС та психологічного здоров'я дитини. Порушення призводять до недостатнього розвитку психологічних функцій, негативно впливає на всі аспекти життя та ускладнює формування навичок письма.

Психолого-педагогічне діагностування – це комплексний процес вивчення індивідуально-психологічних особливостей учня, рівня його розвитку, навчальних досягнень та соціальної ситуації розвитку. Діагностика має на меті виявлення сильних і слабких сторін у пізнавальній, емоційно-вольовій, мотиваційній та соціальній сферах, а також визначення навчальних труднощів, розробку рекомендацій для батьків і вчителів та виявлення потенційних можливостей дитини. При діагностиці потрібно звертати увагу на:

1. Розвиток пізнавальної сфери:

- Розвиток мислення — його рівень, сформованість логічних операцій;
- Розвитку мови – словниковий запас, граматичний стрій, фонетичний слух;
- Розвиток уваги – концентрації дитина на завданні, її стійкість та обсяг;
- Розвиток пам'яті – швидкість запам'ятовування, обсяг та якість;
- Сприймання – сприймання просторових та часових понять, слухового та зорового сприйняття [27, с. 17-19].

2. Розвиток особистісної сфери – мотивація дитини до пізнання нового, наявність інтересу; сформованість рівня самооцінки;

3. *Розвиток емоційно-вольової сфери дитини* - саморегуляція, наполегливість та самоконтроль;

4. *Розвиток соціальної сфери* - розвиток рівня особистісних відносин - ставлення до однокласників, батьків, навчання, рівень навичок спілкування та взаємодії з іншими [27, с. 20]:.

Принципами діагностики є:

- Принцип комплексності – використання різноманітних методів та аналізу розвитку з усіх боків;
- Принцип системності – принцип розглядає учня як цілісну систему в сім'ї, школі та з однолітками;
- Принцип об'єктивності – ставитись до учня незалежно від діагнозу;
- Принцип індивідуалізації – враховувати індивідуальні особливості учня;
- Принцип динамічності – використовувати на уроках більше рухів та ігор;
- Принцип етичності – не розголошувати конфіденційну інформацію про дитину та батьків.

Для збору даних використовуються певний комплекс методів та прийомів діагностування:

- Стандартні методи – тести розвитку інтелекту, особистості та деякі специфічні діагностичні проби;
- Спостереження на уроці, під час гри;
- Бесіда - проведення вільного інтерв'ю з учнем, батьками;
- Опитувальники та анкетування - збір даних від батьків, вчителів та самого учня.

Алгоритмом діагностичного процесу є:

1. Поставлення проблеми (визначення мети діагностики);
2. Розробка планів (підбір різних методів та прийомів);

3. Збір даних (проведення перших діагностичних завдань);
4. Обробка зібраних даних;
5. Встановлення психолого-педагогічного діагнозу;
6. Розробка рекомендацій для подальшого навчання;
7. Фіксація результатів в діагностичних картах, висновках [40].

Важливою ланкою для забезпечення індивідуального та розвивального підходу до дитини потрібно провести психолого-педагогічне діагностування, яке дозволяє створити умови для подолання труднощів та створити сприятливе середовище.

Методика С. Л. Коробка є спеціально розробленою для діагностичного комплексу оцінення рівня сформованості зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку. Назва методики походить від основного дидактичного матеріалу - спеціальної коробки з стимулюючим набором матеріалів, який дозволяє всебічно дослідити різні аспекти мовленнєвого розвитку. Методика включає 4 основні блоки, кожен з яких спрямований на оцінку певного виду мовленнєвої діяльності:

Блок 1. Спонтанна комунікація - рівень сформованості діалогічного мовлення. Завдання першого блоку направлені на ініціативність від дитини, на адекватну реакцію та здатність підтримати діалог.

Завдання 1. «Розмова за інтересами» – тривалість до 5 хвилин. Логопед розпочинає бесіду на нейтральну, цікаву для дитини тему, це може бути тваринки, хобі, мультфільми та інше. На цьому завданні оцінюється повнота відповіді дитини, здатність правильно і логічно формулювати запитання та відповіді.

Завдання 2. Називається «Розпитай про предмет». Логопед пропонує дитині предмет чи зображення предмету і має сформулювати 3 питання до співрозмовника для того щоб отримати більше інформації про наданий предмет. У цьому завданні оцінюється прагматична функція мовлення, та уміння формулювати запитання.

Блок 2. «Переказ або монологічне мовлення». Завдання другого блоку є оцінювання логічності, послідовності та здатності дотримуватися написаного плану [17, с. 67].

Завдання 3. Короткий переказ тексту. Учні пропонується прослухати невеликий текст (до 8 речень) з зрозумілим сюжетом. Після прослуховування дитині дається пауза і після неї має переказати текст. Це завдання оцінюється за такими критеріями: збереження смислового змісту, послідовності та логічного викладу інформації.

Завдання 4. «Переказ за малюнками». Фахівець пропонує дитині серію малюнків (4-6 сюжетних малюнків), де вчитель-логопед читає текст до цих малюнків. Завдання є переказ тексту з використаннями послідовності малюнків. В завданні оцінюється використання малюнків для логічного та послідовного вислову інформації та якість формування лексичних та граматичних речень.

Блок 3. Направлений на дослідження монологічного мовлення – розповідь, а також на оцінювання складання самостійного та творчого висловлювання.

Завдання 5. «Складання розповіді за серією малюнків». У цьому завданні дитині пропонується сюжетні малюнки, які розташовані правильним порядком і учень має самостійно скласти логічну та послідовну розповідь до них. В цьому завданні оцінюється використання складних конструкцій, сюжетобудування, наявності початку, середини та кінця історії [17, с. 69].

Завдання 6. «Розповідь – опис». Учні пропонується предмет, де він має описати об'єкт за планом, тобто зовнішній вигляд, особливості та інше. У цьому завданні оцінюється рівень використання лексичних конструкцій та уміння дотримуватися плану.

Блок 4. Мовлення з мінімальними опорами.

Завдання 7. «Розповідь з особистого досвіду». Логопед пропонує дитині розповісти про улюблену подію або якийсь цікавий випадок з його життя. У

завданні оцінюється емоційний розвиток, спонтанність та індивідуальна складова синтаксису.

Завдання 8. «Творча розповідь або фантазування». Дитині пропонуємо початок історії, де вона має скласти продовження з розв'язкою та кінцем історії самотійно. У завданні оцінюється розвиток креативності, гнучкості мовлення та здатність сформулювати новий зміст до тексту [17, с. 72].

Критеріями оцінювання методики С. Коробко, кожне завдання оцінюється за 4 – бальною шкалою на базі 5 основних критерій. Максимально можливий бал – 160 балів (8 завдань * 5 критерії * 4 бали), мінімальний – 40 балів (відмова від завдання). Бали дозволять відрізнити дитину, яка намагалась виконати завдання від тої, яка відмовилась повністю виконувати.

Критерії оцінювання методики:

1. Змістовність – логічна та послідовна передача інформації, точність та розкриття теми;
2. Синтаксична структура – граматично правильно побудовані речень, використання складних конструкцій у мовленні;
3. Лексичне оформлення – різноманітність, використання синонімів, антонімів та уникання лексичних повторів;
4. Логічність та послідовність – наявність у розповіді початку, основної частини та кінцівки;
5. Фонетичне оформлення – чіткість дикції, правильність звуковимови та виразність.

Критерії оцінювання методики:

- Високий рівень – 4 бали. Завдання виконане повністю, відповіді логічні, розгорнуті, мовлення граматично правильне, лексично збагачене мовлення;
- Середній рівень – 3 бали. Виконане завдання з невеликими неточностями, є порушення логіки, а розповідь вимагає додаткових запитань. Дитина використовує більше простих речень;

- Низький рівень – 2 бал. Завдання виконане неповністю, мовлення бідне, є порушення логічності та послідовності витвору інформації. Важко самостійно скласти розповідь за малюнками;
- Дуже низький рівень – 1 балів. Дитина відмовляється від виконання завдання або нездатний повно побудувати зв'язне висловлювання своєї думки [17, с. 48].

За цими критеріями оцінювання загальні бали дозволяють розподілити дослідження за трьома рівнями (Таб. 2.1):

Таблиця 2.1.

Критерії оцінювання рівня розвитку

Рівень	Діапазон балів	Відсоток від максимального балу (160 балів)
Високий	136-160	85% - 100%
Середній	96 - 135	60% - 84%
Низький	0-95	0% - 59%

Розширена інструкція оцінення кожного критерію в завданні:

Перший критерій. Змістовність: 4 бали – тема розкрита повно і точно, відсутні помилки; 3 бали – тема розкрита, але наявні 2-3 помилки; 2 бали – частково розкрита тема та пропущенні важливі деталі інформації; 1 бал – тема не розкрита, відповідь не за питанням [17, с. 80].

Другий критерій. Синтаксична структура: 4 бали – використання складних речень, логічно і послідовно побудовані речення; 3 бали – більшість речень прості, але граматично правильно побудовані; 2 бали – помилки в граматиці та спрощена синтаксична структура; 1 бал – речення не мають логічної та послідовної структури.

Третій критерій. Лексичне оформлення: 4 бали – лексично збагачене мовлення; 3 бали – лексика розвинена на достатньому рівні, але наявні особливі різноманітності; 2 бали – словниковий запас обмежений та слова в реченні

повторюються; 1 бал – словниковий запас обмежений та наявні проблеми з підбору слів.

Четвертий критерій. Логічні та послідовність будови речення (тексту): 4 бали – наявність чіткої структури тексту (початок, середина та кінець) та логічної послідовності; 3 бали – наявність послідовності, але є незначні порушення; 2 бали – порушена логічна послідовність та важко простежити зв'язок; 1 бал – логічна послідовність відсутня, а побудоване висловлювання хаотичне.

П'ятий критерій. Фонетичне оформлення: 4 бали – вимова чітка, хороша дикція та відповідний темп; 3 бали – незначні недоліки мовлення, але висловлювання зрозуміле; 2 бали – помітні порушення звуковимови та погане сприймається інформація; 1 бал – звуковимови порушена, а мовлення незрозуміле [17, с. 80].

Таким чином, аналіз сучасних підходів до психолого-педагогічної діагностики підтверджує, що оцінювання рівня сформованості зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з навчальними труднощами потребує комплексного, системного та індивідуалізованого підходу. Визначення рівня мовленнєвого розвитку є не лише інструментом виявлення мовленнєвих та когнітивних порушень, але й важливою умовою формування ефективної корекційно-розвивальної траєкторії для кожної дитини.

Запропонована методика С. Коробко зарекомендувала себе як валідний, надійний та практико-орієнтований діагностичний інструмент, що дозволяє комплексно дослідити ключові структурні компоненти зв'язного мовлення – діалогічне та монологічне мовлення, здатність до переказу, побудови описових і творчих висловлювань. Її структурованість, чітка система критеріїв та рівнева градація результатів забезпечують об'єктивність аналізу, мінімізують суб'єктивний вплив спеціаліста та створюють можливість для порівняльної оцінки динаміки мовленнєвого розвитку.

Використання різнопланових завдань, включаючи ситуації спонтанного мовлення, опис об'єктів, переказ текстів та конструювання творчих висловлювань дає змогу не лише виявити рівень мовленнєвої компетентності, але й оцінити сформованість когнітивних і особистісних механізмів, що лежать в основі мовленнєвої діяльності: уваги, пам'яті, логічного мислення, емоційної регуляції та комунікативної мотивації. Окрім того, методика дозволяє окреслити індивідуальні мовленнєві профілі учнів і диференціювати типи труднощів – від фонетико-фонематичних до смислово-структурних порушень.

Отже, обрана діагностична система є науково обґрунтованою і практично значущою для виявлення мовленнєвих порушень у дітей молодшого шкільного віку з труднощами навчання. Вона створює необхідне підґрунтя для подальшого формувального етапу дослідження, забезпечуючи можливість цілеспрямованого планування корекційно-розвивальної роботи та оцінювання ефективності педагогічних впливів у процесі розвитку зв'язного мовлення.

2.2. Аналіз та інтерпретація результатів констатувального експерименту

Дослідження проводилося на базі закладу загальної середньої освіти І–ІІІ ступенів № 233 м. Києва з інклюзивним навчанням, що забезпечує умови навчання дітей з типовим розвитком та учнів з особливими освітніми потребами. Вибір саме цієї бази обумовлюється наявністю інклюзивного освітнього середовища, кадрової підтримки (вчителі-логопеди, асистенти вчителя, практичні психологи) та можливістю реалізації комплексної корекційно-розвивальної роботи.

У дослідженні брали участь 10 учнів молодшого шкільного віку (8–10 років) з діагностованими навчальними труднощами. До вибірки включалися діти, в яких наявні:

- Порушення письма й читання (дисграфія, дислексія);
- Труднощі у формуванні зв'язного мовлення (обмежений словниковий запас, аграматизми, труднощі у побудові розгорнутих висловлювань);

- Проблеми з концентрацією уваги, пам'яті та темпо-ритмічної організації мовлення.

Вік і рівень сформованості мовлення та наявність навчальних труднощів підтверджувалися висновками інклюзивно-ресурсного центру та логопедичним обстеженням. Дослідження проводилося у два етапи: констатувальний (первинна діагностика) та контрольний (повторна діагностика через 10 тижнів). Для оцінки рівня сформованості зв'язного мовлення було використано спеціально розроблений діагностичний комплекс, що включав 8 завдань, об'єднаних у чотири блоки:

Блок 1. Діагностика спонтанної комунікації.

1. Завдання «Розмова за інтересами».
2. Завдання «Розпитай про предмет».

Блок 2. Діагностика переказу.

3. Завдання «Короткий переказ тексту».
4. Завдання «Переказ за малюнками».

Блок 3. Діагностика монологічного мовлення.

5. Завдання «Складання розповіді за серією малюнків».
6. Завдання «Розповідь-опис».

Блок 4. Діагностика мовлення з мінімальними опорами.

7. Завдання «Розповідь з особистого досвіду».
8. Завдання «Творча розповідь».

Критерії оцінювання: кожне завдання оцінювалося за п'ятьма критеріями (змістовність, синтаксична структура, лексичне оформлення, логічність та послідовність, фонетичне оформлення) та за 4-бальною шкалою.

Дослідження дозволило здійснити кількісне та якісне оцінювання рівня сформованості зв'язного мовлення в учнів початкових класів з навчальними труднощами [41, с. 897]. Методи дослідження першого етапу:

- Методика діагностики зв'язного мовлення за методикою С. Коробко;
- Спостереження за мовленнєвою поведінкою учнів;

- Аналіз отриманих даних.

Результати констатувального етапу за методикою С. Коробко.

Перший блок. Перше завдання – розмова за інтересами – виявила рівень спонтанної комунікації. У ході дослідження діти продемонстрували обмежену ініціативність, відповіді були короткими та простими. Тільки 20% дітей змогли підтримати діалог протягом 5 хвилин. Друге завдання показало труднощі у формуванні запитання, за результатами завдання 70% дітей продемонстрували труднощі у формуванні самостійного висловлювання трьох запитань.

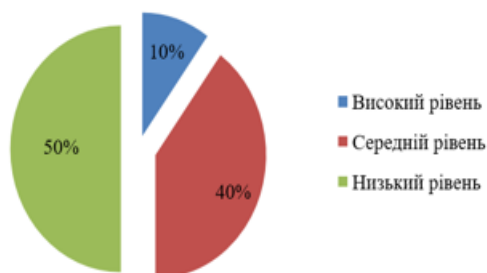
Другий блок. Третє завдання виявили проблеми у збереженні змісту тексту, діти пропускали ключові деталі та була порушена логічні та послідовні конструкції викладу думок. На завданні учні в середньому набрали 2,3 бали з 4 можливих. Четверте завдання направлене на переказ з малюнками. При виконанні завдання дітям було легше сформулювати речення та покращилась якість переказу. Однак 60% дітей все одно показували труднощі з логічним зв'язком частин розповіді.

Блок 3. Завдання п'яте – складання розповіді за серією малюнків – виявили проблеми у побудові сюжету за опорними матеріалами. За результатами 25% учнів змогли сформулювати розповідь з чіткою структурою. Завдання шосте виявило труднощі у словниковому відтворенні слів. Діти продемонстрували низький рівень словникового запасу та використовували мінімум слів ознак та уникали предметів, де потрібно було порівняти.

Блок 4. Завдання сьоме. У цьому завданні труднощами стали емоційне забарвлення мовлення. Восьме завдання показало низький рівень розвитку креативності та уваги, більшість повторювали знайомі шаблони сюжету.

Результати дослідження першого етапу показали, що лише 10 % дітей продемонстрували високий рівень зв'язного мовлення, 40 % – середній, а 50 % – низький рівень його сформованості. Середній бал констатувального етапу становив 68 із 160 можливих. Результати наочно подані у діаграмах (Рис 2.1).

Рівні сформованості зв'язного мовлення
на констатувальному етапі дослідження

Рівні сформованості зв'язного мовлення
на контрольному етапі дослідження

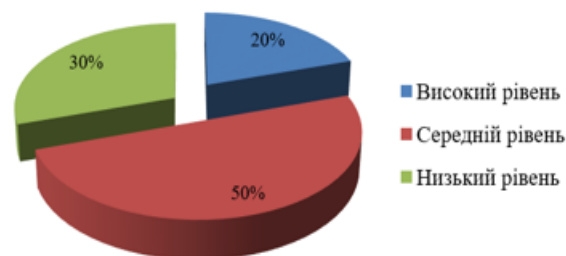

Рис 2.1. Порівняльні показники сформованості зв'язного мовлення на констатувальному та контрольному етапах дослідження

Аналіз констатувального етапу дослідження показав, що лише 10% дітей змогли підтримати діалог, учні мали різні системні порушення в лексико-граматичній структурі мовлення, недостатньо сформовані навички роботи з текстами, обмежений творчий потенціал мовлення, та більшість потребує опорних матеріалів для кращого розуміння наданого завдання.

На основі отриманих результатів були проведені комплексні корекційні заходи:

1. Аналітичний етап – виявлення рівня корекції зв'язного мовлення, встановлення найбільших труднощів у завданні;
2. Організаційний етап – проведення консультацій з батьками учнів;
3. Корекційно-розвивальний етап – розробка індивідуального маршруту корекції зв'язного мовлення, створення систем вправ для використання балансірів;
4. Прогностичний етап – визначення критерій оцінення, розробка плану моніторингу динаміки розвитку зв'язного мовлення.

Результати контрольного етапу дослідження показали, що після проведення корекційної роботи спостерігається позитивна динаміка: високий рівень

продемонстрували 20 % дітей, середній рівень досяг 50% та низький демонстрували 30% дітей. Середні бали при діагностиці сягали 94 бали зі 160 можливих і це свідчить про ефективність проведення корекційних занять (Рис. 2.1).

Аналізуючи динаміку другого етапу виявили такі покращення: збільшилась кількість розгорнутих відповідей, здатність самостійно формувати запитання іншому опоненту, з'явилась логічність та послідовність висловлювання, розширився словниковий запас та діти частіше стали використовувати емоційно забарвлене мовлення. Отриманні результати свідчать про ефективність корекційно-розвивальної програми з використанням молочної симуляції для розвитку зв'язного мовлення (Таб.2.2.).

Таблиця 2.2.

Загальні показники першого та другого етапу дослідження

Показник	Констатувальний етап	Контрольний етап
Середній бал групи	68 балів	94 бали
Відсоток виконання	56,7%	78,3%

Таким чином, результати констатувального етапу емпіричного дослідження переконливо засвідчили наявність комплексних та системних труднощів у формуванні зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з навчальними труднощами. Отримані дані свідчать про недостатню сформованість усіх ключових компонентів мовленнєвої діяльності – діалогічної, монологічної, лексико-граматичної, композиційно-структурної та прагматичної. Найбільш вираженими виявилися порушення у сфері самостійного породження висловлювання, вибудовування логічної послідовності подій, використання різноманітних лексико-граматичних конструкцій та прояву творчої ініціативи у висловлюванні. Значна частина учнів продемонструвала залежність від опорних матеріалів, низький рівень мовленнєвої активності, обмежений словниковий запас та труднощі у формулюванні запитань і розгорнутих відповідей.

Кількісний аналіз результатів засвідчив переважання середнього та низького рівнів розвитку зв'язного мовлення, а якісна характеристика відповідей дітей підтвердила потребу в системній корекційній роботі, орієнтованій на активізацію мовленнєвих та когнітивних механізмів. Застосування методики С. Коробко виявило її ефективність як діагностичного інструмента, який дозволяє не лише об'єктивно оцінити рівень сформованості мовлення, але й диференціювати типові труднощі дітей та визначити цільові напрями корекційного впливу.

Отримані результати стали підґрунтям для розроблення та впровадження цілеспрямованої корекційно-розвивальної програми, яка передбачала послідовне формування мовленнєвих умінь, розвиток комунікативної активності та інтеграцію сенсомоторних завдань (зокрема вправ на баланс-платформі), спрямованих на стимуляцію мовленнєвих і когнітивних процесів. Позитивна динаміка контрольного етапу дослідження – підвищення рівнів сформованості зв'язного мовлення, розширення словникового запасу, зростання логічності та послідовності висловлювання, підсилення творчої ініціативи – підтвердила результативність обраного підходу.

Таким чином, констатувальний етап дослідження не лише окреслив мовленнєвий портрет учнів з навчальними труднощами, але й став підґрунтям для побудови ефективної індивідуально-орієнтованої корекційної системи. Отримані дані підтверджують необхідність інтегрованого підходу до розвитку зв'язного мовлення в умовах інклюзивного освітнього середовища, а також актуальність подальших наукових розвідок у цьому напрямі.

Висновки до другого розділу

Отже, проведене емпіричне дослідження дозволило комплексно оцінити рівень сформованості зв'язного мовлення дітей молодшого шкільного віку із навчальними труднощами та підтвердило наявність системних порушень у розвитку основних мовленнєвих компонентів. Констатувальний етап виявив, що

більшість учнів характеризуються обмеженим словниковим запасом, низьким рівнем граматичного оформлення висловлювань, труднощами у логіко-смысловому структуруванні тексту, недостатньою сформованістю навичок діалогічної та монологічної мови, а також низькою ініціативністю та зниженим рівнем комунікативної активності. Це свідчить про те, що мовленнєві труднощі дітей мають не фрагментарний, а комплексний характер, торкаючись як структурно-мовленнєвих, так і когнітивних механізмів мовлення.

Використання методики С. Коробко забезпечило всебічний і валідний аналіз мовленнєвих проявів, дозволило детально виявити домінуючі типи помилок, оцінити рівень логіко-послідовного та граматично коректного висловлювання, а також визначити прагматичні та творче-моделювальні аспекти мовленнєвої діяльності. Діагностичні результати підкреслюють важливість раннього виявлення мовленнєвих труднощів та необхідність системного корекційного супроводу дітей з особливими освітніми потребами.

Розроблена та реалізована корекційно-розвивальна програма, що інтегрувала традиційні логопедичні підходи із сенсомоторними компонентами (вправи на баланс-платформі, нейростимуляційні елементи), довела свою ефективність: у дітей спостерігалось покращення змістовної структурованості висловлювання, зростання обсягу та точності словника, підвищення граматичної правильності, зростання мовленнєвої активності та проявів творчості. Показники другого вимірювання свідчать про суттєве підвищення рівня сформованості зв'язного мовлення більшості учасників дослідження, що підтверджує результативність цілеспрямованого корекційного впливу.

Таким чином, результати другого розділу засвідчили, що ефективний розвиток зв'язного мовлення дітей молодшого шкільного віку із навчальними труднощами можливий лише за умови комплексного, поетапного, індивідуально-орієнтованого та міждисциплінарного впливу. Отримані дані підтверджують доцільність використання інтегрованих корекційних методик та актуалізують

необхідність подальших досліджень у напрямі оптимізації навчально-корекційних технологій в умовах інклюзивної освіти.

РОЗДІЛ 3

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З НАВЧАЛЬНИМИ ТРУДНОЩАМИ

3.1. Обґрунтування умов формування зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з навчальними труднощами

Державний стандарт початкової освіти надає перевагу комунікації у мовленні освіти. Стандарт охоплює оволодіння всіма видами мовлення, в нього включають аудіювання, говоріння, читання та письмо. Усна форма комунікації розвивається через слухання та говоріння, письмова форма розвивається через письмо та читання речень [24, с. 11].

Умови – це компонент об'єктів, предметів, речей та їх взаємодії, які впливають на певне явище. Аналіз педагогічної літератури свідчить, що в педагогіці існують багато визначень поняття «педагогічні умови», які розглядаються як характеристика педагогічного середовища, фактори, методи та прийоми використання у цих умовах. Дослідники визначили, що педагогічні умови – це сукупність можливостей, які направлені на вирішення поставлених цілей. Основною рисою поняття є направлення умов на розвиток взаємодії учасників освітнього процесу [14, с. 55].

Розвиток мовлення в учнів початкових класів з навчальними труднощами вимагає створення спеціальних психолого-педагогічних та дидактичних умов, спрямованих на забезпечення ефективності колективних занять [20].

У дітей з навчальними труднощами спостерігаються проблеми не лише з засвоєнням знань, а й порушення пізнавальних процесів (уваги, пам'яті, мислення) та мовлення. Для дітей з навчальними труднощами використовуються *спеціальні навчально-виховні та корекційні заняття*, які корегують порушення в мовленні. Використання на уроках логопедичних, дидактичних та колективних методів

навчання допомагають дітям чітко розуміти інструкції, розуміти зміст заданого завдання [14, с. 56].

Використання *індивідуального та диференційованого підходу*. У кожної дитини з навчальними труднощами різноманітні прояви порушень. Використання основних педагогічних методів є неефективними, через знижену здатність до самостійного аналізу, синтезу та узагальнення інформації. Використання цих методів враховують індивідуальні особливості учнів, і допомагають поетапно та поступово навчатися. При реалізації методу педагог використовує різні наочні матеріали (малюнки, картинки, схеми, іграшки), які допомагають легше сформувати зв'язки між предметами [20, с. 27].

Формування зв'язного мовлення у дітей з навчальними труднощами супроводжується специфічними викликами, які вимагають створити спеціальні педагогічні та психологічні умови. Умови базується на аналізі особливостей психофізіологічного розвитку, структури мовленнєвого порушення та характеристики навчальних проблем дітей [20, с. 30].

1. Психолого-педагогічні особливості дітей з навчальними труднощами. Діти з навчальними труднощами – це група, в яку входять діти з: ЗНП (затримка психічного розвитку), ТНВ (порушення фонетичного сприйняття та лексико-граматичної сторони мовлення), дислексія, дисграфія, дискалькулія, СДУГ (синдром дефіциту уваги з гіперактивністю) та діти з легкими інтелектуальними порушеннями. Для дітей цієї групи характерні такі риси, як низький рівень мовлення, недорозвинене розуміння зв'язків між словами, предметами, виникають труднощі у будівництві розгорнутої відповіді, обмежений словникове сприйняття, проблеми з граматичною будовою речення та слабе сприймання мовлення [14, с. 56].

2. Ключовими умовами формування зв'язного мовлення. Для ефективної роботи умови можна поділити на декілька блоків.

Перший блок А. Діагностичний та мовленнєвий блок.

Умова 1. Комплексна та диференційована психолого-педагогічна діагностика учня. Ця умова обґрунтовується тим, що навчальні труднощі можуть мати різну природу, тому необхідно точно визначити провідну проблему, її механізми та структуру.

Діагностика охоплює:

- Рівень розвитку когнітивних навичок (мислення, пам'ять, увага, сприйняття);
- Рівень мовленнєвого розвитку (словниковий запас, фонетичний слух та звуковимови);
- Мотиваційна сфера (бажання дитини говорити, працювати).

Умова 2. Сформованість стійкості навчальної й комунікативної мотивації. Більшість дітей мають негативний досвід спілкування та навчання, ця проблема призводить до пасивного навчання та страху помилитися. Тому завдання мають бути перш за все цікавими для дитини, по-друге ігровими, тому що ігрова діяльність дітям подобається. Та завдання мають бути розроблені так, щоб дитина змогла їх зробити й підкріплювати її зусилля похвалами [14, с. 57].

Блок Б. Змістовий та методичний блок.

Умова 3. Послідовність формування мовлення. Форсувати зв'язне мовлення з простих завдань та поетапно ускладнювати їх. Також потрібно дотримуватися чіткої послідовності:

1. Діалогове мовлення – дитина вчиться відповідати на питання та складати прості діалоги;
2. Монологічне мовлення – складати речення за зразками, опорними словами та малюнками, за описом предмета чи події, переказувати за планом, та навчитися самостійно розповідати задану тему [14, с. 59].

Умова 4. Інтегрувати роботу в усі сторони мовлення. Зв'язне мовлення це багатогранна та комплексна система. Необхідно формувати та вдосконалювати

словниковий запас, граматичні структури будови речення і розвивати фонетичний слух для правильної вимови [14, с. 59].

Умова 5. Використовувати наочні моделі та опорні системи. Мислення особливо абстрактне у дітей з навчальними труднощами часто розвинуто погано, їм часто потрібна зовнішня підтримка для планування правильного висловлювання своєї думки. Це можуть бути візуальні матеріали - малюнки, серії картинок, схеми, плани та мовленнєві матеріали – опорні слова, початок фраз, алгоритм складання опису та інше [34, с. 77].

Блок В. Організація середовища.

Умова 6. Створення середовища взаємодії між учасниками спілкування. Діти набувають навичок мовлення через взаємодію з батьками, вчителями та однолітками. Важливим чинником є потреба дитини у спілкуванні, що стимулює її висловлювати думки, почуття та бажання. Створити різноманітне мовне середовище, де учень чує правильну та багатогранну мову, та сприяє розширенню словникового запасу та засвоєнню граматичних правил [14, с. 59].

Умова 7. Створення системи взаємодії з фахівцями та батьками. Для будування корекційних занять вчитель-логопед, дефектолог, практичний психолог, класний керівник та батьки мають діяти як команда. Фахівці мають направляти свою роботу на корекцію та формувати рекомендації, а батьки закріплювати навички побудови спілкування та створювати емоційно сприятливу атмосферу [60, с. 171].

Умова 8. Використання сучасних технологій. Використання спеціальних комп'ютерних програм, інклюзивних освітніх платформ, інтерактивних дошок та планшетів під час роботи з дітьми, які мають труднощі з навчанням.

Американський вчений і педагог доктор Франк Більгау досліджував зв'язок рухової активності, сенсорної інтеграції та навчальних досягнень дітей. Роботу над дослідженням доктор розпочав ще на початку 1960-х років, що стало основою для сучасної мозочкової стимуляції як корекційний та розвивальний метод [51, с. 3].

Працюючи з дітьми, які мають стійкі труднощі в навчанні читання, Ф. Більгау звернув увагу на те, що традиційні педагогічні підходи часто виявлялися неефективними. Він висунув гіпотезу, що багато проблем навчання мають не когнітивну, а нейрофізіологічну природу, і пов'язані з порушеннями сенсорної інтеграції – здатності мозку обробляти та організовувати інформацію, що надходить від органів чуттів. Метою його дослідження є визначити, чи можна через спеціально організовані рухові активності безпосередньо вплинути на навчальні функції [51, с. 6].

Він розробив цикл вправ, які спрямовані на активізацію вестибулярного апарату, мозочка та сенсомоторної інтеграції. Ф. Більгау не просто пропонував дітям рухатися, а створив структуровані завдання, які вимагали координації, балансу та ритму.

Його метод базується на триетапному циклі:

1. Первинна діагностика: оцінювання навичок читання (темп, ритм, розуміння, рух очей), письма (розбірливість, розміщення на сторінці) та зорового сприйняття;
2. Впровадження рухових вправ: виконання спеціальних вправ на балансування, координацію та ритмізацію;
3. Контрольний аналіз: повторна оцінка навчальних навичок після серії занять для виявлення динаміки [51, с. 7].

Вчений, провівши понад 30 років спостережень і експериментів, зробив низку революційних для свого часу висновків що:

- "Тіло-розум" пов'язанні двосторонньо. Не лише мозок керує тілом, але й фізична активність може безпосередньо впливати на структуру та функціонування мозку, покращуючи його здатність до навчання.
- Вестибулярна система та мозочок грають ключову роль у навчанні. Їхня стимуляція через вправи на рівновагу значно покращує такі функції, як увага, концентрація та обробка інформації.

- Сенсорна інтеграція – основа успішного навчання. Діти, у яких були проблеми з обробкою сенсорної інформації (вестибулярної, пропріоцептивної, зорової), демонстрували значні труднощі в опануванні читання та письма.
- Структуровані рухові вправи можуть бути ефективним педагогічним інструментом. Ф. Більгау довів, що ціле направлена рухова активність може призводити до "прориву" у навчанні, безпосередньо впливаючи на шкільну успішність [51, с. 5].

На основі своїх відкриттів Ф. Більгау розробив власну програму – "Програму прориву в навчанні" (The Learning Breakthrough Program). Програма є комплексом вправ з використанням спеціального обладнання (зокрема, балансирних дошок, м'ячів, мішечків), спрямованих на поліпшення сенсорної інтеграції та тим самим – на подолання навчальних труднощів, зокрема пов'язаних з мовленнєвим розвитком [51, с. 7].

Нейропсихологічні дослідження науковців підтверджують що розвиток мовлення тісно пов'язане з функціями мозочка – відділу головного мозку, який відповідає за координацію рухів, рівновагу та автоматизацію рухів. У дітей з навчальними труднощами спостерігається недостатня активність мозочкових структур, яка проявляється у порушенні планування мовленнєвої діяльності, труднощів формуванні складних речень та недостатності в структурованості мовленнєвої поведінки. *Метою* балансиру є активізація роботи мозочка через стимуляцію вестибулярного апарату, покращення роботи міжпівкулевої взаємодії, розвитку зорово-моторної координації та формуванні ритмічної організації мовлення. *Принципи* балансерів:

- Поступовість – використовувати на початку прості вправи на балансирах з часом ускладнювати;
- Інтеграція – поєднувати мовленнєві та рухові завдання;
- Регулярність – регулярно відвідувати заняття;
- Безпека – при виконанні завдання дорослий підстраховує дитину.

Прикладами вправ є:

1. Базові вправи на балансірі (Вправа "стабільна поза" - дитина стоїть на балансірі, зосереджуючись на правильному положенні стопи та виконує дихальні вправи з вимовою звуків на видиху; вправа "перенесення ваги" - по черзі переносити вагу тіла з однієї ноги на іншу з вимовою певних звуків, складів);
2. Вправи з додатковим обладнанням (вправа "м'яч і слово" - стоячи на балансірі підкидувати м'яч та одночасно вимовляти слова на заданий звук);
3. Комплексні вправи (вправа "мовленнєвий лабіринт" - дитина стоїть правильно на балансірі та виконує певну послідовність завдань, наприклад: називає слова на певний звук, потім складає речення і перетворює речення коротку розповідь; вправа "тематичне балансування" - учень стоїть на балансірі та разом з іншим учнем чи фахівцем обговорюють певну тему, де використовують опорні слова та фрази та інше) [51, с. 8].

Критеріями ефективності використання балансірів є:

- Покращує плавність та зв'язаність мовлення;
- Збільшує словниковий запас та обсяг самостійного висловлювання;
- Розвивається ритмічна організація мови;
- При висловлюванні зменшується кількість пауз та неповних речень.

Ці вправи дозволяють одночасно впливати на рухову та мовленнєву сферу, створюючи оптимальні умови розвитку для подальшого подолання труднощів у формуванні зв'язного мовлення [51, с. 12].

Отже, аналіз психолого-педагогічних підходів і сучасних корекційних технологій засвідчив, що формування зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку із навчальними труднощами потребує створення спеціально організованої системи умов, яка поєднує індивідуалізоване навчання, структуроване мовленнєве середовище та сенсомоторну підтримку. Ефективність розвитку мовлення зумовлюється не лише організацією лінгводидактичного

процесу, але й урахуванням когнітивних, емоційно-вольових і нейропсихологічних особливостей дитини.

Провідною умовою є здійснення комплексної та диференційованої діагностики, що дозволяє визначити профіль мовленнєвих і когнітивних порушень та забезпечити адресний корекційний вплив. Не менш важливим чинником виступає формування внутрішньої мотивації та позитивного емоційного фону навчання, де ігрові методи, підтримка успіху й поступове ускладнення завдань сприяють подоланню комунікативної невпевненості та мовленнєвого бар'єра.

Змістово-методичний компонент реалізується через поетапний розвиток мовленнєвих структур: від опанування діалогічних форм і базових лексико-граматичних конструкцій – до побудови розгорнутих монологів, сюжетних висловлювань і самостійної текстотворчості. Застосування опорних схем, наочних моделей, алгоритмів і візуальних підказок є важливим засобом підтримки дітей, у яких простежується недостатня сформованість абстрактного мислення та внутрішнього мовленнєвого плану.

Організація освітнього середовища передбачає співпрацю логопеда, психолога, вчителя, асистента та батьків, що забезпечує міждисциплінарний супровід і безперервність формування мовленнєвих навичок у різних контекстах діяльності. Особливе значення має впровадження сучасних технологій та сенсомоторних методик – зокрема вправ на балансири – спрямованих на активізацію мозочкових структур, розвиток міжпівкульної взаємодії та ритмічної організації мовлення, що підтверджує комплексну природу мовленнєвого розвитку.

Таким чином, формування зв'язного мовлення в дітей із навчальними труднощами є результатом поєднання науково обґрунтованих методичних рішень, психологічної підтримки, індивідуалізованого навчання та сенсомоторної стимуляції. Забезпечення таких умов створює сприятливе середовище для поступового подолання мовленнєвих бар'єрів і забезпечує підґрунтя для успішної комунікативної, навчальної та соціальної реалізації дитини.

3.2. Методичні рекомендації щодо підвищення ефективності розвитку зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з мовленнєвими труднощами

Щоб підвищити ефективність розвитку зв'язного мовлення у дітей початкових класів з мовленнєвими труднощами використовують ігри та вправи, які стимулюють його комунікативні навички, розвивають логічну послідовність та створюють інтерес до теми. Важливим аспектом є створення сприятливого середовища, в якому царює атмосфера підтримки та заохочення до активності учнів [60, с. 160].

Для дітей з навчальними труднощами використовується комплексний підхід, який поєднує в собі корекційні та різні розвивальні методи, метою якого є стимулювати учня до власного висловлювання своєї думки, розширювати словниковий запас і розвивати граматичну правильність будови мовлення. Для ефективної роботи з розвитку зв'язного мовлення у дітей з мовленнєвими труднощами (МТ) необхідно чітко визначати цілі, формувати систему навчання та постійно коригувати підходи до її організації. Наведені рекомендації ґрунтуються на принципах, індивідуальності, послідовності та комунікативного сприймання [44].

1. Основні та організаційні принципи:

- Принцип індивідуальності та диференціації – завдання побудовані з урахуванням порушень, рівня інтелектуального розвитку та особливостей дитини ;
- Принцип послідовності – поступовий перехід від простих завдань до більш складних (слово → словосполучення → речення → зв'язне висловлювання);
- Принцип наочності (використовувати схеми, катки, серії малюнків, наприклад мнемодоріжка «Як я провів вихідні» малюнок ліжка → малюнок сніданку → малюнок зустріч з рідними → малюнок зоопарку → малюнок будиночку, за допомогою таких малюнків учні мажуть будувати висловлювання);

- Принцип комунікативної спрямованості (формувати мовлення не як ізольовану звичку, а як засіб для спілкування, наприклад сценарій гри в «Магазин» - учень є покупцем він має не тільки назвати продукти які необхідні а і спитати про ціну, розмір, складу продукту та підрахувати скільки він купив та подякувати);

- Принцип успіху (створювати завдання де дитини успішно виконує завдання)

2. Методичні рекомендації до використання різних видів робіт:

1. Працювати над словником і граматичною структурою речення:

- Завдання з активізації словникового запасу - вивчати групи слів «одяг», «транспорт», «тварини», створювати з дитиною асоціативне дерево. Грати в словникові ігри, наприклад Великий та Маленький (кіт-котик, собака – цуценя), підбирати завдання для підбору антонімів, синонімів;

- Формувати граматичну правильність будови речення – складати речення з іменниковими відмінниками, наприклад «у кого є? – у кицьки», «кому дамо? – кицькі» та інше [27, с. 134].

2. Формувати та розвивати навички будови зв'язного мовлення:

- Діалогічне мовлення – створювати ситуації, де дитина підтримує діалог на задану тему (магазин, лікарня, телефонна розмова»;

- Грати в «запитання і відповіді»;

- Гра «Інтерв'ю»: учні по черзі беруть інтерв'ю в однокласника;

- Працювати над монологічним мовленням – переказувати за серією малюнків, за планом;

- Використовувати алгоритмічні – схеми (хто це?, як виглядає?, що робить?);

- Описувати предмет, іграшку, картину тощо;

- Розповідати за наданими малюнками – дитина розкладає у правильному порядку картинки та придумує до кожного речення та об'єднує їх;
- Складає розповідь з власного досвіду, наприклад як я провів вихідні, маю улюблена іграшка тощо.

3. Використовувати інноваційні та різні ігрові техніки:

- Логопедичні та дидактичні ігри – «Чарівний мішечок», «Подорож до казки» тощо;
- Мнемотехніки – схеми (дитини відтворює текст за певними малюнками);
- Використання інформаційно-комп'ютерних технологій (інтерактивні вправи, презентації тощо);
- Арттерапевтичні методи – казкотерапія (складання власної казки та піскотерапії (створювати сюжет історії на пісочному столі).

4. Рекомендації щодо організації занять для дітей. Перш за все заняття мають бути структурованим, динамічними, та поєднувати різні види діяльності. По-друге, створення доброзичливої атмосфери: говорити та пояснювати дитини, що помиляться нормально. По-третє, проводити фізкультхвилинки або різні розминки для зняття напруги, по-четверте підтримувати тісний зв'язок з батьками та рекомендувати конкретні домашні завдання [9, с. 77].

5. Використання вправ на балансири для розвитку мовлення.

Доцільно поєднувати мовленнєві завдання з вправами на балансири: дитина утримує рівновагу та одночасно описує предмет, розповідає про подію або складає висловлювання. Кожна логопедична ціль опрацьовується в межах конкретної лексичної теми (наприклад, «Школа», «Осінь», «Професії», «Транспорт»), що забезпечує змістовність, системність і практичну спрямованість мовленнєвого розвитку. Такий підхід активізує увагу, ритмічну організацію мовлення, мислення і координацію, сприяє розширенню словника, формуванню граматичних конструкцій і підвищує мотивацію дітей молодшого шкільного віку.

Рекомендації для батьків:

1. Частіше розмовляти з дитиною впродовж дня «Що цікавого сталося сьогодні», коментувати свої дії наприклад: зараз я буду нарізати картоплю кубиками для супу ;
 2. Ставити запитання, в яких відкриті відповіді («Що найбільш сподобалось в школі?»);
 3. Розвивати мовлення дитини – розширювати вимовляння враз (з простих до більш складних) «М'яч упав» замінити на «Так, синій м'яч упав зі стола»;
 4. Частіше читати – цей метод допомагає учням познайомитись з різними словами;
 5. Грати в рольові ігри (лікар, школа, магазин ...) наприклад: Гра в «Лікаря»:

Пацієнт (учень) – Добрий день, лікарю мене турбує головний біль.

Лікар (мама) – Вітаю. Опишіть будь ласка ваші симптоми. Де саме болить, як болить?

Пацієнт – У мене болить лоб, і піднялась температура.

Лікар – Я випишу ліки. Приймаєте їх тричі на день після їжі.

Пацієнт – Дякую. Гарного дня лікарю;
 6. Сюжетні картинки, дати дитині змогу самій скласти історію за малюнками наприклад: сьогодні на сніданок малюнок бутерброду, чаю, яєчні та інше;
 7. Під час прогулянки питати що бачимо;
 8. При спілкуванні говорити чітко і повільно, щоб дитина змогла зрозуміти, що ви говорите;
 9. Підтримувати зоровий контакт;
 10. Обмежити екранний час за телефоном, планшетом;
 11. Співпрацювати з фахівцями.
- І пам'ятаємо, що терпіння та любов допоможе дітям подолати труднощі та розвинути мовлення.

Таким чином, реалізація запропонованого комплексу методичних рекомендацій засвідчує важливість інтеграції лінгводидактичних, когнітивних та сенсомоторних підходів у розвитку зв'язного мовлення дітей молодшого шкільного віку з навчальними труднощами. Включення спеціально підібраних вправ, спрямованих на формування послідовності висловлювання, граматичної правильності, логіко-сислової організації тексту та активізацію словника, створює умови для цілеспрямованого формування мовленнєво-комунікативної компетентності дитини.

Особливе значення має використання балансірів, що забезпечує стимуляцію сенсомоторних та мозочкових механізмів, відповідальних за регуляцію уваги, темпо-ритмічних компонентів мовлення та координацію моторних і мовленнєвих процесів. Поєднання рухового навантаження з мовленнєвими вправами активізує міжпівкульну взаємодію, сприяє формуванню внутрішнього мовленнєвого плану та покращує контроль висловлювання. При цьому кожна мовленнєва ціль реалізовувалась у межах конкретної лексичної теми, що забезпечило системність, змістову узгодженість та практичний характер мовленнєвого розвитку. Приклади вправ з завданнями по темах розписані в Додатку «Г».

Застосування такого комплексного підходу підвищило рівень мотивації учнів, сприяло подоланню комунікативної пасивності, стимулювало розвиток творчої активності та самостійності у створенні висловлювань. Отримані результати підтверджують ефективність інтегрованого корекційного впливу та засвідчують доцільність подальшого впровадження сенсомоторних технологій у логопедичну практику як науково обґрунтованого інструмента розвитку зв'язного мовлення дітей з навчальними труднощами.

Висновки до третього розділу

У третьому розділі здійснено теоретичне обґрунтування та практичну розробку системи корекційно-розвивальних заходів, спрямованих на формування

зв'язного мовлення дітей молодшого шкільного віку із навчальними труднощами. Представлений комплекс методичних прийомів засвідчив ефективність інтеграції традиційних логопедичних технологій із сенсомоторними вправами, зокрема із застосуванням балансірів, що дозволило забезпечити одночасний вплив на мовленнєві, когнітивні та моторні механізми розвитку мовлення.

Запропонована система роботи ґрунтується на принципах поетапності, системності, доступності, індивідуалізації та варіативності, що дало змогу адресно впливати на провідні мовленнєві труднощі учнів – недостатність словникового запасу, труднощі граматичного оформлення висловлювань, порушення логіко-послідовної структури, низьку ініціативність та обмежену комунікативну активність. Важливим аспектом стало включення вправ, що активізують моторно-координаційні та ритмічні процеси, стимулюють міжпівкульну взаємодію та формують внутрішнє програмування висловлювання.

Особливу увагу приділено тому, що кожна мовленнєва ціль реалізовувалася у межах певної лексичної теми НУШ, що забезпечило змістовність, природність мовленнєвого контексту та відповідність навчальним вимогам. Такий підхід посилив мотиваційний компонент корекційної роботи, сприяв розвитку пізнавального інтересу, творчості та впевненості дітей у власних мовленнєвих можливостях.

Ефективність розроблених рекомендацій підтверджена позитивною динамікою сформованості зв'язного мовлення, зокрема покращенням логічності та узгодженості висловлювань, розширенням словникового запасу, зростанням комунікативної активності, розвитком умінь структурувати текст і самостійно будувати висловлювання різних типів. Отримані результати засвідчують доцільність поєднання когнітивно-мовленнєвих і сенсомоторних методів у формуванні мовлення дітей із навчальними труднощами.

Таким чином, запропонована корекційно-розвивальна система може бути рекомендована для використання в умовах закладів загальної середньої освіти, ІРЦ

та логопедичної практики як ефективний інструмент розвитку зв'язного мовлення й розширення можливостей освітньої підтримки дітей молодшого шкільного віку з труднощами навчання.

ВИСНОВКИ

Дослідження присвячено комплексному вивченню проблеми розвитку зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з навчальними труднощами та розробці науково обґрунтованих методичних рекомендацій щодо розв'язування проблеми. У ході роботи було отримано теоретичні та практичні результати.

Теоретичне дослідження полягає в аналізі та систематизації наукових підходів до процесу формування зв'язного мовлення у дітей з навчальними труднощами. Воно спрямоване на виявлення та характеристику ключових особливостей психолінгвістичного розвитку дітей молодшого шкільного віку з навчальними труднощами, а також на встановлення взаємозв'язку між не сформованістю окремих компонентів мовленнєвої діяльності (лексико-граматичного, семантичного, програмно-регулятивного) та порушеннями у побудові зв'язних висловлювань.

Практична цінність роботи полягає у розробці та апробації комплексної діагностики програми, яка дозволяє всебічно оцінити стан сформованості зв'язного мовлення у цієї категорії дітей, виявити індивідуальні труднощі та визначити «зони найближчого розвитку».

За результатами констатувального експерименту виявлені специфічні проблеми, які характеризують стан зв'язного мовлення у дітей з навчальними труднощами, а саме: низький рівень активного словникового запасу, труднощі у програмуванні та реалізації зв'язного висловлювання, необхідність зовнішнього стимулювання та використання опор, порушення логіко-часових зв'язків у мовленні. Проведення контрольного етапу експерименту підтвердило ефективність запропонованого підходу до корекційно-розвивальної роботи. За аналізом отриманих результатів виявили стійку позитивну динаміку в розвитку компонентів зв'язного мовлення, а саме у збагаченні словникового запасу, в побудові логічних, послідовних та граматично правильних висловлювань. Таким чином,

експериментально довели, що розроблена методика є дієвим інструментом для подолання навчальних труднощів.

На основі отриманих даних було обґрунтовано комплекс психолого-педагогічних умов та розроблено систему методичних рекомендацій для корекційно-розвивальної роботи. Ключовими принципами системи є: послідовність і етапність, індивідуально-диференційований підхід, інтеграція роботи над усіма сторонами мови, активне використання наочного моделювання (мнемотехнік, схем, алгоритмів) та створення мотивованого комунікативного середовища.

Експериментальна робота підтвердила гіпотезу дослідження про те, що розвиток зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з навчальними труднощами буде найбільш ефективним за умови реалізації комплексного підходу, що передбачає цілеспрямоване формування як мовленнєвих (лексико-граматичних), так і позамовленнєвих (когнітивних, регуляторних) компонентів на основі індивідуальних особливостей кожної дитини.

Таким чином, у дослідженні теоретично обґрунтовано та практично підтверджено ефективність запропонованої методики. Результати роботи можуть бути використані в практичній діяльності вчителів-дефектологів, логопедів, психологів та педагогів початкової школи для підвищення якості корекційно-освітньої роботи з дітьми, які мають навчальні труднощі, що є запорукою їхньої успішної соціалізації та подальшого навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабич Н. Д. Культура фахового мовлення: навч. посібник для студентів ВНЗ (2-е вид.) Чернівці: Книга XXI. 2006. 496 с. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/sk/sk718399.pdf>.
2. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення. Львів: Світ. 1990. 232 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Babych_Nadiia/Osnovy_kultury_movlennia.pdf?PHPSESSID=c19qnrut3jg8tk21sggvum2so0.
3. Богуш А. М. Витоки передшкільної освіти в педагогічному вимірі В. Сухомлинського: реалії і перспективи. *Педагогічний дискурс*. 2011. №10. С. 61–65. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/2234/1/Vytoky%20peredshkilnoyi%20osvity%20v%20pedagogichnomu%20vymiri%20V.%20Suxomlynskogo%20realiyi%20i%20perspektyvy.pdf>
4. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: теорія і методика навчання дітей рідної мови: підручник /за ред. Богуш А. М.: Київ: Вища шк., 2007. 542 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi59/0043236.pdf>.
5. Богуш А. М. І. І. Срезневський і сучасність: методика навчання дітей мови. *Психолінгвістика*. Вип. 10. С. 170–175. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/2238/1/I.I.Sreznevskyj%20i%20suchasnist%20metodyka%20navchannya%20ditej%20movy.pdf>
6. Богуш А. М. Методика навчання дітей української мови в дошкільних навчальних закладах: підручник 2-ге видання доповнене і перероблене. Київ: Видавничий дім «Слово». 2008. 440 с. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/416305.pdf.
7. Богуш А. М. Психолінгвістична концепція егоцентричного мовлення Жана Піаже. *Психолінгвістика*. 2009. №3. С. 28–34.

URL:<http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/2241/1/Psycholingvistychna%20konceptsiya%20egocentrychnogo%20movlennya%20Zhana%20Piazhe.pdf>

8. Биваліна К. О. Вдосконалення зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку: Магістерська робота. Суми, 2021. 94с.

URL:<https://repository.sspu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d6d69c19-86bf-4a02-8e9f-373272163ceb/content#page=3.11>.

9. Вашуленко М. С. Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «українська мова» у 1–2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу: навч-метод. посіб. Київ: Вид. дім «Освіта, 2019. 192 с.

URL:https://kabinetavtora.com/storage/comments-author/2025/10/DA/gQ/e8d79309d5f86_2073893225_1760942339.pdf.

10. Вашуленко О. В. Формування у молодших школярів умінь створювати власні висловлювання на уроках літературного читання: метод. рекомендації. Київ: Пед. Думка. 2020. 71 с.

URL:<https://undip.org.ua/library/formuvannia-u-molodshykh-shkoliariv-umin-stvoriuvaty-vlasni-vyslovliuvannia-na-urokakh-literaturnoho-chytannia-metodychni-rekomendatsii>.

11. Вікова психологія: навч. посіб. / Сергієнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Київ: «Центр учб. літ.», 2012. 376 с.
URL:<https://ksp.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/68/2021/05/Вікова-психологія-3.pdf>

12. Н. Гавриш Розвиток зв'язного мовлення дошкільнят: навч.-метод. посібник. Харків: Вид. дім «Шкіл.світ».2006. 119 с.
URL:<https://www.scribd.com/document/951093901/%D0%93%D0%B0%D0%B2%D1%80%D0%B8%D1%88-%D0%9D%D0%B0%D1%82%D0%B0%D0%BB%D1%8F-%D0%A0%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BE%D0%BA->

%D0%97%D0%B2%D1%8F%D0%B7%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D0%9C%D0%BE%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%94%D0%BE%D1%88%D0%BA%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%8F%D1%82-%D0%A3%D0%BA%D1%80-z-Lib-Org

13. Галецька Ю. В. Дослідження стану сформованості зв'язного мовлення учнів молодших класів з інтелектуальними порушеннями. *Актуальні питання корекційної освіти, Педагогічна наука*. 2021. Вип.17. С. 75-84.

URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/apko_2021_17_9

14. Герус Н. В. Педагогічні умови розвитку зв'язного мовлення дітей молодшого шкільного віку з мовленнєвими труднощами. *База кваліфікаційних робіт*.

URL: <https://studbase.kubg.edu.ua/article/8251>.

15. Данілавичюте Е. А. Обґрунтування методики діагностики готовності дошкільників із НЗНМ до опанування навичок читання. *Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: наук.-метод. зб.: Науковий світ*. 2004. Вип. 5 С. 215–218.

16. Данілавичюте Е. Концептуальні засади вивчення порушень письма з позицій діяльнісного підходу. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2010. Вип. 1. С. 81–91.

17. Дунець С. Методика розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку.: Магістерська робота. Чернівці, 2021. 95с.
URL:https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/3746/educ_2022_07_9.pdf?sequence=1.

18. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія: навч. посіб. Київ: «Центр учб. літ.». 2012. 424 с.

URL:https://shron1.chtyvo.org.ua/Dutkevych_Tetiana/Dytiacha_psykholohiia.pdf.

19. Єгорова А. П. Формування мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку з фонетико-фонематичними порушеннями мовлення засобами дидактичних ігор: кваліфікаційна робота. Кривий Ріг, 2024. 59 с.

URL:<https://elibrary.kdpu.edu.ua/bitstream/123456789/11255/1/Кваліфікаційна%20робота%20Єгорова%20А..pdf>.

20. Журавльова Л. С. Комплексна діагностика та корекція мовленнєвого розвитку молодших школярів із дисграфією: дисерт. канд.пед наук. 13.00.03: Київ, 2021. 709 с.

URL:file:///C:/Users/Admin/Downloads/Zhuravlova_dis.PDF

21. Калмикова Л. О. Психолінгвістичні принципи розвитку мовленнєвої діяльності в старших дошкільників: *Психолінгвістика*. 2009 Вип.4. С 51-56.

URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psling_2009_4_7

22. Кардаш Л.В. Лінгвістичні, психолого-педагогічні та лінгводидактичні засади розвитку зв'язного мовлення школярів на уроках української мови : *«Молодий вчений»*.2017. №5. С. 360-364

URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_5_84

23. Князєв. В.М. Нейропсихологічна діагностика: практичний посібник із проведення обстеження дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Київ: ДІЯ, 2025. 240 с.

24. Ковальової Н. А. Творчі проєкти як засіб розвитку зв'язного мовлення молодших школярів: кваліфікаційна робота. Кривий Ріг, 2023. 97с.

URL:https://elibrary.kdpu.edu.ua/bitstream/123456789/8216/1/Ковальова_Н_А,_магістерське_дослідження.pdf.

25. Конопляста С. Ю., Синиця А. О. Дизартрія у систематиці мовленнєвих порушень (сучасний погляд). *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. Вип. 66 2019. С. 111–116.

URL:<https://www.chasopys.ps.npu.kiev.ua/archive/66-2019/28.pdf>.

26. Конопляста С. Ю., Галущенко В. І. Розвиток сенсомоторного рівня мовленнєво-рухової організації у дітей старшого дошкільного віку зі стертою дизартрією: *Логопедія*. 2013. № 4. С. 43-49.

27. Коробко С. Л., Коробко О. І. Нова українська школа: діагностична та корекційно розвивальна робота з молодшими школярами: навчально методичний посібник. Київ: «Літера ЛТД», 2021. 162 с.

URL:https://kabinetavtora.com/storage/comments-author/2025/10/UP/6q/fl1e79309d5f86_1533489906_1760942339.pdf#page=159.07.

28. Кочерга О. В., Шорохова В. В. Використання балансувальної дошки доктора Френка Белгау в навчально-корекційній роботі з учнями 1-4 класів. Київ: Видавничий дім «Слово», 2015. 64 с.

29. Лещій Н. П., Постернак А. В. Методики дослідження стану зв'язного мовлення у дітей дошкільного віку з системним недорозвитком мовлення: *Проблеми реабілітації: збірн наук праць*. 2021.С. 38-41.

URL:<http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/17921/1/Leshchii%20Natalia%20Petrovna.pdf>

Літвінова О. В. Щодо питання діагностики усного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектру. *Науковий часопис. Актуальні проблеми логопедії*. С.106–110.

URL: <https://enpuirb.udu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8b259327-46a9-4938-bcb7-9c0840ffa10a/content>.

30. Лопатинська Н. А. Нейростимуляційні технології у логопедичній практиці з дітьми дошкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. RG GLOBAL з ОО: 2020 №3 С.3-11.

31. Лопатинська Н. А. Проблема діагностики і корекції комунікативно-мовленнєвої діяльності у дітей дошкільного віку із мовленнєвим дизонтогенезом:

вітчизняний досвід. *Науковий часопис «Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка»*. Випуск 6 (162). 2020. С. 80–84

32. Малярчук А. Я. Розвиток усного і писемного мовлення молодших школярів: навч.посібник. Київ: Літера ЛТД, 2008. 336 с.

33. Нікіренкова А. Ю. Формування зв'язного мовлення у дітей як провідна проблема сучасної дошкільної освіти. *Дошкільна педагогіка*. 2021. Вип.2., Вип. 41. Т.2 С. 103–106.

URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2021/41/part_2/22.pdf.

34. Нікіфоряк М. М. Мовленнєвий розвиток учнів молодшого шкільного віку засобами усної народної творчості: кваліфікаційна робота. Чернівці, 2023. 114 с.

URL:https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/9610/educ_2024_14_1.pdf.

35. Овсянникова К.О. 130 вправ на обладнанні БАЛАМЕТРИКС в корекційно-розвиваючій роботі з дошкільниками та школярами. URL:<https://kabinetavtora.com/storage/order-rework/2025/10/c51b8e0e91c87bb888086e19720c1d50802517250.pdf>.

36. Олійник І.М. Мовленнєва діяльність як основа формування комунікативної компетентності молодших школярів. *Нова педагогічна думка*. 2023. №2(114) С. 116 – 120.

URL:<https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/741757/1/563-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-1559-1-10-20230713.pdf>

37. Пінчук Ю.В.,Марченко Ю.В. Корекція зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення засобами казкотерапії. *Науковий журнал Хортицької національної академії*. 2021. Вип. 2(5). С.121-130. URL:<https://journal.khnnra.edu.ua/index.php/njKhNA/article/view/72/71>

38. Психолінгвістичні дидактичні технології діагностики і подолання мовленнєвих порушень у молодших школярів з тяжкими порушеннями мовлення : навч.-метод. посібник/ Е.Данілавичюте Л. Трофименко, В. Ільяна, Ю. Рібцун, З. Мартинюк, Г. Грибань. Київ: Ін-т спец. педагогіки і психології ім. Миколи Ярмаченка НАПН України, 2022. 847 с.

URL:<https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/734273/1/Психолінгвістичні%20дидактичні%20технології%20діагностики%20і%20подолання%20мовленнєвих%20порушень%20у%20молодших%20школярів%20з%20тпм.pdf>.

39. Психологія мовлення і психолінгвістика: навч. посібник для студентів вищих навч. закладів / Калмикова Л.О., Калмиков Г.В., Лапшина І.М., Харченко Н. В.; за заг. ред. Л. О. Калмикової. К.: Переяслав Хмельницький педагогічний інститут, в-во «Фенікс», 2008. 245 с.

URL:https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/05/Kalmykova_Psykholohiia-movlennia-i-psykholinhvistyka.pdf.

40. Психолого-педагогічне вивчення розвитку дитини з особливими освітніми потребами в інклюзивно-ресурсному центрі та в закладі освіти (методичні питання):: метод. посібник / Т. В. Жук, Т. Д. Ілляшенко, Т. Д. Каменщук, А. Г. Обухівська, Г. В. Якимчук; за ред. А. Г. Обухівської, Т. Д. Ілляшенко. Київ: Український науково методичний центр практичної психології і соціальної роботи, 2024. 86 с.

URL:https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/743726/1/Psych.ped.assessment_2024.pdf.

41. Рібцун Ю. В., Бичок А. В. Діагностика та формування зв'язного монологічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. 2025. С. 896–904.

URL:https://www.researchgate.net/publication/392035248_Diagnostika_ta_formuvannya_zv'aznogo_monologichnogo_movlennia_u_ditej_starsogo_doskilnogo_viku_iz_zagalnim_nedorozvitkom_movlennia.

42. Рібцун Ю. В. Використання АРТ – терапії у логокорекційній роботі з дітьми з особливими освітніми мовленнєвими потребами: *Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції*. 2022 р., С. 428 – 431

43. Рібцун Ю. В. Корекційно-розвивальна та навчально-виховна робота з дітьми з фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення: навч.-метод. посіб. Київ: «Педагогічна думка», 2014. 238 с.

URL:https://logoped.in.ua/wp-content/uploads/2013/02/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%A0%D1%96%D0%B1%D1%86%D1%83%D0%BD.pdf

44. Рібцун Ю. В. Методичні рекомендації щодо формування фонетико-фонематичної складової експресивного мовлення молодших дошкільників із ЗНМ. *Український логопедичний вісник : зб. наук.* 2010. Вип. 1. С. 72–81.

URL:https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/5820/1/%D0%A4%D0%BE%D0%BD%D0%B5%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%BE-%D1%84%D0%BE%D0%BD%D0%B5%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B0_%D1%81%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%A0%D1%96%D0%B1%D1%86%D1%83%D0%BD_%D0%AE.pdf

45. Рібцун Ю. В. Учні початкових класів із тяжкими порушеннями мовлення: навч.-метод. посібник. Львів: Видавництво «Світ», 2020. 264 с.

URL:https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/725959/1/Рібцун_Учні%20з%20ТІМ.pdf.

46. Синиця А. О. Логопедичий супровід дітей раннього віку з церебральним паралічем у сучасному соціумі. *Актуальні питання корекційної освіти. Педагогічні науки*. 2019. Вип.14. С. 290–302.

47. Синиця А. О. Методологія організації логопедичного супроводу дітей раннього віку з церебральним паралічем. *Спеціальна освіта: наукові пошуки*

майбутніх фахівців : збірник студентських наукових публікацій. 2023. № 6. С. 322–329.

URL:<https://dspace.bdpi.org.ua/server/api/core/bitstreams/61f44e4d-1965-4aa7-b60d-509f8c858973/content>.

48. Синиця А. О. Мультидисциплінарний підхід у вивченні дітей з ЦП раннього віку. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія Педагогічні науки*. Бердянськ: БДПУ 2022. Вип. 2. С. 395–408.

URL:<https://dspace.bdpi.org.ua/server/api/core/bitstreams/d5da0368-f85a-46aa-bd60-ae0614296a60/content>.

49. Синиця А. О. Реабілітація в інклюзивному освітньому середовищі школи. *Науковий журнал Хортицької національної академії*. 2019. С. 148–158.

50. Синиця О. О. Мозочкова стимуляція : презентація / О. О. Синиця. 2024. 50 слайдів.

51. Скрипченко О. В., Долинська Л.В., Огородныйчук З. В. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. Київ: Каравелла 2019. 400 с.

52. Тенцер Л. В. Діагностика та корекція дисграфії у молодших школярів: дис. канд. пед. наук. 13.00.03. Київ, 2021. 310 с.

URL:https://npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/dicer/Д_26.053.23/Tentser.pdf.

53. Тихонова К.С. Труднощі навчання: дислексія, дисграфія, диспраксія, дискалькулія: навч. посіб. Харків: Ранок, 2020. 152 с.

54. Тищенко В. В. Класифікації порушень мовленнєвого розвитку: сучасний стан, протиріччя та шляхи їх усунення. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2016. Вип.32(2) С. 165–169.

URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_019_2016_32%282%29_31

55. Тищенко В.В. Теорія і практика сучасної логопедії: зб. наук. праць: *Актуальна освіта*, 2004. Вип. 1. С. 43-61

56. Трофименко Л., Ільяна В. Вивчення особливостей писемного мовлення молодших школярів з алалією. *InterConf*. 2021. С. 69–80.
57. Шеремет М. К. Логопедія: підручник (3-тє вид.). Київ: Видавничий дім «Слово», 2014. 672с.
58. Шеремет М. К., Мартиненко І. В. Хрестоматія з логопедії: Історичні аспекти. Дислалія. Дизартрія. Ринолалія: навч. посіб.(2-е вид., змін. і доп.) /за заг. ред. Шеремет М. К., Мартиненко І. В. Київ: КНТ, 2020. 380с.
59. Чупріна О. В. Методи розвитку зв'язного мовлення на уроках української мови в початковій школі. *Науковий вісник Мукачівського державного університету: серія «Педагогіка та психологія»*. 2018. Вип. 2 (8). С.170–173.
URL:<https://eprints.zu.edu.ua/29821/1/18Мукач..pdf>.
60. Davis, R. D., & Braun, E. M. The Gift of Dyslexia: Why Some of the Smartest People Can't Read and How They Can Learn.: Perigee Books. 2021. p. 286.
61. S. Dehaene, E. Spelke, P. Pinel, R.Stanescu, S.Tsivkin Sources of mathematical thinking: *behavioral and brain-imaging evidence*. *Science*, 1999, 284(5416), P. 970–974.
URL: <https://doi.org/10.1126/science.284.5416.970>
62. Gilbert, I. Essential Study Skills for Students with Learning Difficulties. Routledge. 2020. p. 220.
63. McCaskey, U., von Aster, M., O’Gorman, R., & Kucian, K. (2020). Persistent differences in brain structure in developmental dyscalculia: A longitudinal morphometry study. *Frontiers in Human Neuroscience*, 14.
URL:<https://doi.org/10.3389/fnhum.2020.00272>
64. Reid, G. Dyslexia: A Complete Guide for Parents and Those Who Help Them. Wiley. John Wiley & Sons.2011. p.280.
65. Sinytsia, A. Some aspects of speech therapy support for children with early cerebral palsy. Monographic series «European science», Book 13, 2022. Part 3, P. 53–84.

URL: <https://doi.org/10.30890/2709-2313.2022-13-03-007>

66. Sjøstrand, Å., Kefalianos, E., Hofslundsengen, H., et al. Non-pharmacological interventions for stuttering in children six years and younger. *Cochrane Database of Systematic Reviews* 2021, Issue 9.

URL:<https://doi.org/10.1002/14651858.CD013489.pub2>

67. Wilkey, E., Pollack, C., & Price, G. Dyscalculia and typical math achievement are associated with individual differences in number-specific executive function. *Child Development*, 2020. 91(2). P. 596-619

URL:<https://doi.org/10.1111/cdev.13194>

ДОДАТКИ

КОМПЛЕКС ВПРАВ ДЛЯ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ

ВПРАВА «МІЙ УЛЮБЛЕНИЙ ГЕРОЙ»

(з використанням навчально-ігрового методу «Проектів»)

Мета: Розвивати стислість, як ознаку зв'язного мовлення дітей молодшого шкільного віку з мовленнєвими труднощами.

Соціально-емоційний аспект: вправа спрямована на включення дітей молодшого шкільного віку з мовленнєвими труднощами у навчальне середовище класу та взаємодію з однокласниками.

Завдання: навчитися виробляти навички стисло, чітко формулювати та обґрунтовувати свої думки.

Хід гри. Учні працюють в декількох невеликих групах (3-5 дітей) і починають обговорювати улюблені мультфільми та їх героїв. Кожна група обирає одного героя, який буде темою їхнього проекту. Якщо в групі виникають суперечки щодо вибору героя, діти повинні стисло обґрунтувати свій вибір за допомогою методу «ПРЕС» (позиція, причина, приклад, висновок).

Педагог слідкує хто з дітей дотримувався умов - стисло виклав свою думку. Після визначення героя учням потрібно обговорити, хто їхній герой, з якого мультфільму або гри він походить, і чим цей персонаж є особливий. Наприклад: «Наш герой – Мігель з мультфільму «Таємниці Коко».

Він гарно грає на гітарі, любить свою сім'я, хоробрий та цілеспрямований. Група обирає одну-дві основні сцени з мультфільму, де герой продемонстрував свої найкращі риси, але при цьому кожна подію під час обговорення мають описати максимально стисло 2-3 реченнями. Далі кожна група стисло презентує свого героя перед класом. На презентацію дається 3-5 хв., що спонукає дітей концентруватися на найважливіших моментах.

Під час презентації учасники мають коротко пояснити, чому їхній герой викликає захоплення. Після кожної презентації інші групи можуть задати по одному короткому запитанню щодо поведінки або емоцій героя, що допоможе глибше аналізувати особистість персонажа. В кінці уроку обговорюється, чи вдалося групі стисло і змістовно охарактеризувати свого героя та взяли до уваги зауваження та рекомендації.

ВПРАВА «ЗАКІНЧИ ПОДІЮ»

(з використанням навчально-ігрового методу «Прес» та навчально-ігрового прийому «Незакінчені речення»)

Мета: Розвивати завершеність, як ознаку зв'язного мовлення дітей молодшого шкільного віку з мовленнєвими труднощами.

Соціально-емоційний аспект: вправа спрямована на включення дітей молодшого шкільного віку з мовленнєвими труднощами у навчальне середовище класу та взаємодію з однокласниками.

Завдання: навчитися виробляти навички чітко і завершено формулювати та обґрунтовувати свої думки.

Хід гри. Діти працюють у групах, в парах. Педагог читає дітям оповідання, розповідає про ситуацію чи подію, які є незакінченими. Дітям пропонується завершити розповідь чи ситуацію використовуючи метод «ПРЕС» і застосовувати допоміжні конструкції: розпочинаємо з власної думки - «Я вважаю», далі пояснюємо причину такої точки зору: «Тому що», потім наводимо приклад додаткових аргументів на підтримку своєї позиції: «Наприклад», і на кінець узагальнюємо, формулюємо висновки: «Отже», «Таким чином». Важливо, щоб діти не просто закінчили розповідь, але й дали обґрунтований висновок своїх думок, логічно і чітко завершили розповідь.

Пропонується оповідання:

«Ластівка з перебитим крилом» (автор - В. Сухомлинський).

Після гарячого літнього дня заgrimіла гроза. Пішла злива. Вода залила ластів'яче гніздо, що приліпилося до стіни старої повітки. Розвалилося гніздечко, повипадали пташенята. Вони вже вбралися в пір'ячко, але ще не вміли літати. В'ється ластівка над дітками, кличе їх під кущ заховатися.

Кілька днів жили пташенята під кущем. Ластівка носила їм їжу. Вони збивалися до купи і чекали маму. Ось уже четверо діток навчилися літати й порозлітались, а одне сидить, не може здійнятися. У нього перебите крило. Як випало з гнізда, покалічилося.

До осені жило поранене пташеня під кущем. Його доглядала мати. А коли настав час відлітати в теплий край, ластівки зібралися чималим табунцем, сіли на кущ, і довго чулось тривожне попискування.

Відлетіли пташки в теплий край. Зосталася молода ластівочка з перебитим крильцем. Я взяв її і приніс додому. Вона довірливо притулилась до мене. Я посадив її на віконце. Ластівка дивилась у синє небо. Мені здалося, що в неї на очах тремтять сльози (педагог не зачитує останній абзац, а пропонує дітям завершити оповідання»).

ВПРАВА «ЗАКІНЧИ ДУМКУ»

(з використанням та навчально-ігрового прийому «Мікрофон»)

Мета: Розвивати завершеність, як ознаку зв'язного мовлення дітей молодшого шкільного віку з мовленнєвими труднощами.

Соціально-емоційний аспект: вправа спрямована на включення дітей молодшого шкільного віку з мовленнєвими труднощами у навчальне середовище класу та взаємодію з однокласниками.

Завдання: навчитися виробляти навички чітко і завершено формулювати та обґрунтовувати думки.

Хід гри. Дітям пропонується сформувати велике коло і сісти. Далі по черзі діти беручи уявний мікрофон, повинні доповнити і завершити думку, почату іншим

учасником, або ж педагогом. Важливо, кожне висловлювання мало завершену і логічну структуровану відповідь. Також, учні повинні враховувати, як їхні слова впливають на розвиток теми. Після завершення вправи можна провести обговорення, де діти можуть поділитися своїми враженнями про те, як їм було легко чи складно завершувати думки інших, які емоції були в дітей під час цієї гри.

Приклади речень для завершення: Тема: «**Дружба**» (початок: «Коли мій друг засмучений, я завжди...»), завершення: «... намагаюся бути поруч і підтримувати його, тому що дружба означає допомогу в будь-якій ситуації.», «**Хобі**» (початок: «Я вирішив займатися малюванням, тому що...»), завершення: «...мені подобається виражати свої емоції через кольори і форми, і це допомагає мені розслабитися.», «**Вихідні**» (початок: «На вихідних ми з батьками плануємо...»), завершення: «...відвідати парк і провести час разом на свіжому повітрі, щоб відпочити і насолодитися природою.», «**Подорожі**» (початок: «Під час подорожі до нового міста я завжди...»), завершення: «...намагаюся дізнатися більше про культуру і традиції цього місця, щоб краще зрозуміти його історію.».

ПОТОКОЛИ ОЦІНЮВАННЯ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ

(3–4 клас, молодший шкільний вік)

Протокол діагностики зв'язного мовлення

Дата: 12.09.25 р.

ПІБ дитини: Б.Єгор

Клас: 4

Компонент	Критерії	Показники (на основі даних)	Оцінка / Висновок
Лексика	Лексичне різноманіття	Обсяг словника не відповідає віковій нормі, активний словник обмежений.	Потребує систематичного збагачення
Граматика	Граматична правильність	Недостатньо сформована граматична будова мовлення; помилки при словотворенні та словозміні; труднощі у використанні прийменників.	Виражені труднощі
Когезія (зв'язність)	Використання засобів зв'язку	Мовлення фразове, зв'язність частково збережена, але обмежена через словникові й граматичні труднощі.	Частково сформована
Макроструктура	Побудова тексту	При читанні розуміє зміст, може переказати; письмово відтворює текст, сприйнятий на слух.	Відповідає мінімальним вимогам, потребує удосконалення
Темпо-ритмічні характеристики	Швидкість і плавність	Вимова шиплячих звуків спотворена, мовлення фразове, темп відповідає нормі.	Потребує корекції звуковимови
Нейропсихологічні аспекти	Пам'ять, увага, контроль	Інструкції виконує; сприймає звернене мовлення; читає й	Середній рівень сформованості

		розуміє текст; відтворює письмово.	
--	--	------------------------------------	--

Загальний висновок

У дитини Б.Єгора збережена базова структура зв'язного мовлення, проте наявні суттєві труднощі: обмежений словниковий запас, недостатньо сформована граматична будова мовлення (словотворення, словозміна, прийменники), спотворена вимова шиплячих звуків. Сильні сторони: розуміє звернене мовлення, виконує інструкції, здатний переказати зміст прочитаного, має сформовані графічні навички.

Потреби та завдання корекції

- Збагачення словникового запасу.
- Розвиток фонематичного сприйняття.
- Формування навичок звукового й мовного аналізу та синтезу.
- Корекція граматичної будови мовлення (словотворення, словозміна, прийменники).
- Розвиток зв'язного мовлення (діалогічного та монологічного).

Протокол діагностики зв'язного мовлення

ПІБ дитини: Г. Ярослав

Дата: 12.09.25 р.

Клас: 4

Компонент	Критерії	Показники (на основі даних)	Оцінка / Висновок
Лексика	Лексичне різноманіття	Словниковий запас не відповідає віковій нормі. Розповідь складає лише з допомогою навідних питань.	Обмежений, потребує збагачення

Граматика	Граматична правильність	Недостатньо сформовані навички словозміни та словотворення. Труднощі у зміні відмінкових закінчень. Узгодження числівника з іменником з помилками. Не всі прийменники використовує правильно.	Виражені труднощі
Когезія (зв'язність)	Використання засобів зв'язку	Використовує переважно прості синтаксичні конструкції, зв'язність порушена.	Частково сформована
Макроструктура	Побудова тексту	Розповідь за серією сюжетних малюнків складає лише з допомогою питань. При розумінні прочитаного тексту виникають труднощі.	Недостатньо сформована
Фонетика і фонематичні процеси	Звуковимова та фонематичне сприймання	Спотворення та заміни свистячих і шиплячих у багатоскладових словах. Фонематичне сприймання розвинене недостатньо. Порушена складова структура слів. Навички звукового аналізу й синтезу в процесі формування.	Потребує корекції
Читання та письмо	Навички читання й письма	Читає швидко, цілими словами, але з помилками. Розуміння прочитаного	Недостатньо сформовані

		утруднене. Пише під диктовку з помилками, самостійно не виправляє.	
--	--	--	--

Загальний висновок

У дитини Г. Ярослава спостерігаються значні труднощі у розвитку зв'язного мовлення: недостатній словниковий запас, труднощі у використанні граматичних форм, нечітка звуковимова, недостатньо розвинене фонематичне сприймання, утруднення у складанні зв'язних висловлювань. При читанні та письмі виникають помилки, розуміння тексту знижене.

Потреби та завдання корекції

- Удосконалювати вміння діяти за інструкцією.
- Корекція звуковимови.
- Розвиток фонематичних процесів, навичок звукового аналізу та синтезу.
- Розвиток активного словникового запасу.
- Розвиток фразового мовлення та навичок спілкування.
- Розвиток навичок читання та письма.

Протокол діагностики зв'язного мовлення

Дата: 11.09.2025

ПІБ дитини: Г. Ігор

Клас: 4

Заклад освіти: Школа І–ІІІ ст. №233 Оболонського району м. Києва

Компонент	Критерії	Показники (на основі даних)	Оцінка / Висновок
Лексика	Лексичне різноманіття	Словниковий запас збіднений; відповіді однослівні; труднощі у формуванні власного висловлювання; наявні ехолоалії.	Суттєво обмежений, нижче вікової норми

Граматика	Граматична правильність	Граматична будова не засвоєна; часткове володіння словозміною та словотворенням; логіко-граматичні конструкції не розуміє.	Виражені порушення
Когезія (зв'язність)	Використання засобів зв'язку	Мовлення переважно у простих фразах; зв'язність низька через бідність словника та слабку граматику.	Частково сформована, значні труднощі
Макроструктура	Побудова тексту	Читає словами, але зміст не усвідомлює; власний переказ утруднений; структура висловлювань порушена.	Недостатньо сформована
Темпо-ритмічні характеристики	Швидкість і плавність	Артикуляційний апарат без патологій, проте обсяг довільних рухів обмежений; мовлення уповільнене, нерівномірне.	Потребує спеціальної корекції
Нейропсихологічні аспекти	Пам'ять, увага, контроль	Недостатнє усвідомлення зверненого мовлення; завдання виконує лише при повторенні та докладному поясненні; труднощі з графо моторними навичками.	Знижений рівень, спостерігається ЗНМ ІІІ рівня

Загальний висновок

У дитини Г. Ігор спостерігається загальний недорозвиток мовлення ІІІ рівня. Найбільші труднощі стосуються: формування словника, граматичної будови мовлення, розуміння логіко-граматичних конструкцій, зв'язності та смислової цілісності висловлювань. Сильні сторони: слух збережений, базові артикуляційні

можливості без патології, часткове володіння навичками словотвору та читання, здатність до виконання завдань при повторному поясненні.

Потреби та завдання корекції

- Розвиток артикуляційної моторики та мовленнєвого дихання.
- Розвиток розуміння зверненого мовлення.
- Збагачення словникового запасу.
- Розвиток фонематичного сприйняття та звукового аналізу/синтезу.
- Формування граматичної сторони мовлення (словозміна, словотворення).
- Розвиток навичок усвідомленого зв'язного мовлення (діалог, монолог).
- Розвиток писемного мовлення (читання, письмо, графомоторика).

Протокол діагностики зв'язного мовлення

ПІБ дитини: О. Максим

Дата обстеження: 11.09.25 р.

Клас: 4

Компонент	Критерії	Показники (на основі даних)	Оцінка / Висновок
Лексика	Лексичне різноманіття	Словниковий запас дещо знижений. Спостерігаються поодинокі помилки у вживанні окремих слів.	Обмежений, потребує збагачення
Граматика	Граматична правильність	Навички словозміни та словотворення сформовані недостатньо. Помилки у вживанні відмінкових закінчень та прийменників. Множину іменників утворює за зразком.	Виражені труднощі

Когезія (зв'язність)	Використання засобів зв'язку	Використовує переважно прості синтаксичні конструкції. Послідовність і логічність висловлювання обмежені.	Частково сформована
Макроструктура	Побудова тексту	Звернене мовлення розуміє. Виконує складні інструкції з допомогою та додатковим часом. Висловлювання неповне, потребує навідних питань.	Недостатньо сформована
Фонетика і фонематичні процеси	Звуковимова та фонематичне сприймання	Звуковимова чітка. Фонематичне сприймання та навички звукового аналізу й синтезу розвинені недостатньо.	Потребує розвитку
Читання та письмо	Навички читання й письма	Читає в достатньому темпі, але з помилками. Переказує прочитане з допомогою навідних питань. Під диктовку пише швидко, допускає орфографічні та пунктуаційні помилки.	Недостатньо сформовані

Загальний висновок

У дитини Орехви Максима спостерігається загальний недорозвиток мовлення IV рівня. Основні труднощі проявляються у недостатньо сформованих навичках словозміни та словотворення, зниженому словниковому запасі, недостатньому розвитку фонематичних процесів, обмеженій зв'язності та повноті висловлювань. Незважаючи на це, звуковимова чітка, складова структура слів не порушена.

Потреби та завдання корекції

- Удосконалювати вміння діяти за інструкцією.

- Розвиток зорової та слухової уваги, пам'яті.
- Розвиток фонематичних процесів, навичок звукового аналізу та синтезу.
- Збагачення словникового запасу на матеріалі різних лексичних тем.
- Подальший розвиток фразового мовлення та навичок спілкування.
- Формування комунікативних умінь та вмінь виконувати складні інструкції.
- Розвиток зв'язного мовлення (переказ побаченого, прочитаного, почутого).
- Удосконалення навичок читання та письма.

Протокол діагностики зв'язного мовлення

ПІБ дитини: П. Максим

Дата: 10.09.25 р.

Клас: 3

Компонент	Критерії	Показники (на основі даних)	Оцінка / Висновок
Лексика	Лексичне різноманіття	Словниковий запас відповідає віковій нормі. Використовує прості речення. Розповідь за серією сюжетних картинок складає з допомогою навідних запитань.	В межах вікової норми, потребує подальшого розвитку у зв'язному мовленні
Граматика	Граматична правильність	Множину іменників утворює правильно. Іменник з числівником та прийменником	Частково сформована

		узгоджує. Не всі прийменники розуміє та правильно вживає.	
Когезія (зв'язність)	Використання засобів зв'язку	Зв'язність висловлювань забезпечується простими реченнями; сюжет розкриває з відповідними умовисновками.	Сформована на базовому рівні
Макроструктура	Побудова тексту	Розповідь має послідовність, розкриває сюжет, робить умовисновки, але потребує допоміжних запитань.	Недостатньо самостійна, потребує підтримки
Фонетика і фонематичні процеси	Звуковимова та фонематичне сприймання	Мовлення чітке, розбірливе. Фонематичний слух недостатньо сформований. Виникають труднощі у звуковому аналізі та синтезі.	Потребує розвитку фонематичних процесів
Читання та письмо	Навички читання й письма	Читає швидко, цілими словами. Списує текст прописними літерами з незначними помилками, які виправляє з допомогою.	Сформовані на середньому рівні

Загальний висновок

У дитини Перепелиці загалом сформована базова структура зв'язного мовлення. Збережений словниковий запас відповідає віковим нормам, мовлення чітке та розбірливе. Разом із цим виявлені труднощі у сфері фонематичних процесів (аналіз і синтез), часткові порушення у використанні прийменників, недостатня самостійність при складанні зв'язних висловлювань. Навички читання та письма сформовані на середньому рівні.

Потреби та завдання корекції

- Розвиток фонематичних процесів, навичок звукового та складового аналізу і синтезу.
- Удосконалення лексико-граматичних і фонематичних складових мовлення.
- Подальший розвиток зв'язного мовлення (усного й писемного).
- Розвиток навичок читання та письма.

Протокол діагностики зв'язного мовлення

ПІБ дитини: Ш. Софія

Дата обстеження: 10.09.2025

Клас: 4

Заклад освіти: Школа І–ІІІ ступенів №233 м. Києва

Компонент	Критерії	Показники (на основі даних)	Оцінка / Висновок
Лексика	Лексичне різноманіття	Словниковий запас збіднений. Використовує переважно прості речення. Власні висловлювання обмежені.	Обмежений, нижче вікової норми
Граматика	Граматична правильність	Недостатньо сформована граматична будова	Виражені труднощі

		мовлення. Помилки у словозміні та словотворенні. Прийменники вживає неправильно.	
Когезія (зв'язність)	Використання засобів зв'язку	Мовлення мало зрозуміле. Висловлювання непослідовні, зв'язність слабка.	Недостатньо сформована
Макроструктура	Побудова тексту	Звернене мовлення розуміє, але власне зв'язне висловлювання не формує. Усвідомлений переказ утруднений.	Не сформована
Фонетика і фонематичні процеси	Звуковимова та фонематичне сприймання	Порушена вимова свистячих та сонорних звуків. Фонематичний слух, мовленнєвий аналіз та синтез розвинуті слабо.	Потребує корекції
Читання та письмо	Навички читання й письма	Читає повільно, складами, зміст розуміє частково. Графічні навички письма сформовані, пише розбірливо, але з виправленнями та помилками.	Недостатньо сформовані

Загальний висновок

У дитини Ш. Софії діагностується загальний недорозвиток мовлення III рівня. Основні труднощі полягають у збідненому словниковому запасі, порушеннях граматичної будови мовлення, непослідовності та слабкій зв'язності висловлювань, порушенні вимови свистячих і сонорних звуків. Читання уповільнене, усвідомленість розуміння тексту обмежена, письмові роботи супроводжуються

помилками. Попри це, звернене мовлення розуміє, графічні навички письма сформовані.

Потреби та завдання корекції

- Збагачення словникового запасу.
- Формування граматичних умінь (словозміна, словотворення, правильне використання прийменників).
- Корекція звуковимови свистячих та сонорних звуків.
- Розвиток фонематичного слуху, мовленнєвого аналізу та синтезу.
- Формування навичок зв'язного мовлення (монолог, діалог, переказ).
- Удосконалення навичок читання та письма.
- Розвиток пам'яті, уваги, зорово-просторових уявлень.

Протокол діагностики зв'язного мовлення

ПІБ дитини: Ю. Максим

Дата обстеження: 09.09.2025

Клас: 3

Заклад освіти: Школа І–ІІІ ступенів №233 м. Києва

Компонент	Критерії	Показники (на основі даних)	Оцінка / Висновок
Лексика	Лексичне різноманіття	Словниковий запас збіднений. Розповідь за серією сюжетних малюнків складає лише з допомогою навідних запитань.	Обмежений, нижче вікової норми
Граматика	Граматична правильність	Лексико-граматична сторона мовлення потребує вдосконалення. Виникають труднощі при	Виражені труднощі

		утворенні прикметників від іменників. Прийменники знає, але використовує з помилками. Навички словозміни та словотворення на низькому рівні.	
Когезія (зв'язність)	Використання засобів зв'язку	Мовлення представлене фразою. Використовує прості синтаксичні конструкції. Зв'язність обмежена.	Недостатньо сформована
Макроструктура	Побудова тексту	Розповідь має послідовність лише з допомогою навідних запитань. Самостійно зв'язний текст не формує.	Не сформована
Фонетика і фонематичні процеси	Звуковимовна та фонематичне сприймання	Будова артикуляційного апарату без особливостей. Спостерігається щічна вимовна шиплячих. Фонематичний слух розвинений достатньо. Навички звукового аналізу і синтезу не сформовані.	Потребує корекції та розвитку
Читання та письмо	Навички читання й письма	Навички читання та письма не сформовані. Частково знає букви, але виникають труднощі у зоровому сприйнятті та розрізненні образів букв.	Не сформовані

Загальний висновок

У дитини Ю. Максима діагностується загальний недорозвиток мовлення III рівня. Основні труднощі полягають у збідненому словниковому запасі, недорозвиненій граматичній будові, слабкій зв'язності висловлювань та відсутності навичок самостійного формування тексту. Фонематичний слух достатньо розвинений, проте є щічна вимова шиплячих та відсутні навички звукового аналізу і синтезу. Навички читання і письма не сформовані, спостерігаються труднощі у зоровому сприйнятті букв.

Потреби та завдання корекції

- Збагачення словникового запасу.
- Удосконалення граматичної будови мовлення (словозміна, словотворення, правильне використання прийменників).
- Формування навичок звукового аналізу та синтезу.
- Корекція щічної вимови шиплячих.
- Розвиток зв'язного мовлення (діалог, монолог, переказ).
- Формування навичок читання і письма, розвиток зорового сприйняття букв.
- Розвиток мовленнєвої моторики та контроль за виразністю мовлення.

Протокол діагностики зв'язного мовлення

ПІБ дитини: Ш. Костянтин

Дата обстеження: 09.09.2025

Клас: 3

Заклад освіти: Школа I–III ступенів №233 м. Києва

Компонент	Критерії	Показники (на основі даних)	Оцінка / Висновок
Лексика	Лексичне різноманіття	Словниковий запас збіднений. Розповідь за серією сюжетних малюнків складає простими реченнями.	Обмежений, нижче вікової норми
Граматика	Граматична правильність	Лексико-граматична сторона мовлення в нормі. Проте побудова складних речень недостатньо сформована.	В межах норми, потребує удосконалення
Когезія (зв'язність)	Використання засобів зв'язку	Використовує прості речення. Зв'язність підтримується на елементарному рівні, потребує розвитку.	Частково сформована
Макроструктура	Побудова тексту	Розповідь за сюжетними малюнками буде, але короткими реченнями. Потребує навідних запитань для розкриття змісту.	Недостатньо сформована
Фонетика і фонематичні процеси	Звуковимова та фонематичне сприймання	Порушена вимова сонорних та недосконала вимова шиплячих. Фонематичне сприймання розвинене недостатньо. Навички звукового аналізу та синтезу сформовані. Складова структура слів не порушена.	Потребує корекції
Читання та письмо	Навички читання й письма	Знає та називає всі букви. Читає слова та речення у середньому темпі. Читає без урахування розділових знаків. Для розуміння тексту потребує навідних запитань.	Недостатньо сформовані

		Спостерігаються труднощі у зоровому сприйнятті букв, допускає заміни схожих за написанням букв.	
--	--	---	--

Загальний висновок

У дитини Ш. Костянтина спостерігаються особливості розвитку зв'язного мовлення: збіднений словниковий запас, недостатній рівень зв'язності висловлювань, труднощі у побудові складних речень. Виявлено порушення вимови сонорних та шиплячих звуків, недостатній розвиток фонематичного сприймання, помилки у читанні та труднощі у зоровому сприйнятті букв. При цьому навички звукового аналізу та синтезу сформовані, лексико-граматична сторона мовлення в межах норми.

Потреби та завдання корекції

- Корекція звуковимови сонорних і шиплячих звуків.
- Розвиток фонематичних процесів.
- Формування навичок правильного читання з урахуванням розділових знаків.
- Збагачення словникового запасу.
- Удосконалення побудови складних речень.
- Розвиток навичок письма й орфографічної грамотності.
- Розвиток зорової та слухової пам'яті, уваги.
- Використання методів фонетичного читання та вправ на співвіднесення звуків і букв.

Протокол діагностики зв'язного мовлення

ПІБ дитини: Т. Олександра

Дата обстеження 08.09.2025

Клас:3

Заклад освіти: Школа І–ІІІ ступенів №233 м. Києва

Компонент	Критерії	Показники (на основі даних)	Оцінка / Висновок
Лексика	Лексичне різноманіття	Словниковий запас не відповідає віковій нормі. Мовлення фразове, самостійно зв'язний текст не будує.	Обмежений, нижче вікової норми
Граматика	Граматична правильність	Недорозвинена граматична сторона мовлення: аграматизми при словозміні й словотворенні, у використанні прийменників не орієнтується.	Виражені труднощі
Когезія (зв'язність)	Використання засобів зв'язку	Зв'язне мовлення потребує розвитку. Власне висловлювання не формує, відповіді короткі, неповні.	Недостатньо сформована
Макроструктура	Побудова тексту	Самостійно зв'язний текст не будує. Усвідомлений переказ утруднений.	Не сформована
Фонетика і фонематичні процеси	Звуковимова та фонематичне сприймання	Наявний ротацізм (порушення вимови звуків Р, Р'). Слух збережений. Навички звукового аналізу і синтезу потребують розвитку.	Потребує корекції
Читання та письмо	Навички читання й письма	Читає складами усвідомлено. Графічні навички письма формуються згідно з програмою, пише розбірливо.	В межах вікових вимог, але потребує підтримки

Загальний висновок

У дитини Т. Олександри діагностується загальний недорозвиток мовлення ІІІ рівня. Основні труднощі полягають у недостатньому словниковому запасі, порушеннях граматичної сторони мовлення, наявності ротацізму, а також у

неможливості самостійно будувати зв'язний текст. Попри це, дитина розуміє звернене мовлення, читає складами усвідомлено, навички письма формуються відповідно до програми.

Потреби та завдання корекції

- Збагачення словникового запасу.
- Корекція звуковимови (Р, Р').
- Формування граматичних умінь (словозміна, словотворення, використання прийменників).
- Розвиток навичок звукового аналізу і синтезу.
- Розвиток зв'язного мовлення (діалогічного та монологічного).
- Формування вміння переказувати тексти, будувати описові розповіді.
- Розвиток пам'яті, уваги, зорових і слухових функцій.
- Удосконалення графічних навичок письма та читання.

Протокол діагностики зв'язного мовлення

ПІБ дитини: Т. Поліна

Дата обстеження: 08.09.2025

Клас: 3

Заклад освіти: Школа І–ІІІ ступенів №233 м. Києва

Компонент	Критерії	Показники (на основі даних)	Висновок
Лексика	Лексичне різноманіття	Словниковий запас знижений. Розповідь за сюжетними малюнками складає, але використовує прості речення.	Обмежений, нижче вікової норми

Граматика	Граматична правильність	Навички словотвору та словозміни розвинені недостатньо. Прийменники називає з помилками.	Виражені труднощі
Когезія (зв'язність)	Використання засобів зв'язку	Висловлювання прості, адекватні задуму, але обмежені в засобах когезії. Зв'язне мовлення потребує подальшого розвитку.	Недостатньо сформована
Макроструктура	Побудова тексту	Розповідь має відповідність задуму, проте неповна. Послідовність викладу підтримується лише частково.	Потребує удосконалення
Фонетика і фонематичні процеси	Звуковимова та фонематичне сприймання	Фонематичний слух порушений, труднощі у диференціації звуків. Звуковий аналіз і синтез не сформовані. Спотворена звуковимова шиплячих звуків через неправильний прикус.	Потребує корекції
Читання та письмо	Навички читання й письма	Навички читання не сформовані, називає декілька голосних звуків. Графічні навички та писемне мовлення не сформовані.	Не сформовані

Загальний висновок

У дитини Т. Поліни виявлено значні труднощі у розвитку зв'язного мовлення. Словниковий запас знижений, граматична будова недостатньо сформована,

фонематичний слух порушений, спостерігаються помилки у звуковому аналізі та синтезі. Звуковимова шиплячих звуків спотворена внаслідок особливостей артикуляційного апарату (прогенія). Навички читання та письма не сформовані. Є ризик формування дисграфії та дислексії.

Потреби та завдання корекції

- Збагачення словникового запасу та формування практичних умінь його використання.
- Усунення порушень фонематичного слуху.
- Формування навичок звукового аналізу та синтезу.
- Корекція звуковимови шиплячих звуків.
- Розвиток граматичної будови мовлення, словотвору та словозміни.
- Формування просторових уявлень.
- Навчання читання та письма, розвиток графічних навичок.
- Формування навичок зв'язного мовлення (монолог, діалог).
- Розвиток комунікативних умінь та стимуляція активності у навчальному процесі.

КОМПЛЕКС ІНТЕГРОВАНИХ КОРЕКЦІЙНО РОЗВИВАЛЬНИХ ВПРАВ

Вправи на тему «Мій день» з моторною програмою

«Мовленнєве дихання + тема «Мій день»

Мета: формування фонаційного видиху, керування тривалістю фрази, ритмом та плавністю.

Інструкція: на кожному видиху — плавний рух корпусу вперед/назад або в сторони.

Завдання для дитини (на балансирі):

Прокинувся — потягнувся

Вдих – короткий, акуратний

Видих – довгий, плавний: *«П-ро-ки-и-нув-ся...»*

Умився — привітався

Під час видиху: *«У-ми-и-вся...»*

Поснідав — зібрався

Вимовити на одному видиху слова: *«Зі-брав-ся до шко-ли...»*

«Алгоритм слова + рухова інтеграція»

Мета: активізація семантичного аналізу, категоризації, термінологічного словника.

Слова для роботи (тема «Мій день»):

зошит, портфель, сніданок, школа, урок, друзі

Інструкція: на кожне запитання відповідаємо та виконуємо плавний рух корпусу вперед/назад або в сторони.

Завдання: дитина стоїть на балансирі та проговорює слово за алгоритмом:

1. **Хто/що?** – «портфель» (руки в сторони для стабілізації)
2. **Який?** – «важкий» (легкий нахил)

3. **Що робить?** – «лежить на столі» (поворот корпусу)

4. **З чого складається?** – «з кишень і відділень» (баланс вперед-назад)

5. **До якої категорії належить?** – «шкільні речі» (повернення в баланс)

«Добір слів за змістом + моторна активність»

Мета: розвиток семантичного поля слова, логіко-смислових зв'язків, моторно-мовленнєвої інтеграції.

Інструкція: учень на балансирі виконує нахили корпусу — кожен нахил відповідає одному підібраному слову.

Завдання: добери слова до фрази «Мій ранок»:

Я прокидаюся — (нахил вправо)

Я чистю зуби — (нахил вліво)

Я одягаюся — (пружинка вниз)

Я снідаю — (мікроопора назад)

Я йду до школи — (баланс на одній нозі 2 сек.)

«Побудова граматично правильних речень»

Мета: формування синтаксичних конструкцій, логіко-граматичного програмування.

Інструкція: після кожного активного руху додавай до речення один новий компонент (відповідай на запитання).

Завдання: побудуй речення (тема «Мій день»):

1. **Хто?** – Я (баланс рівно 3 секунди)

2. **Що роблю?** – прокидаюся (плавний нахил вправо)

3. **Де?** – вдома (поворот корпусу на 45°)

4. **Коли?** – зранку (нахил вліво)

5. **Навіщо?** – щоб зібратися до школи (пружинка вниз)

Готове речення дитина вимовляє **на рівній стійкій позі**.

«Мікророзповідь із опорою на рухи»

Мета: розвиток зв'язного мовлення, послідовності, моторного планування, стабілізація уваги.

Інструкція: після кожної рухової дії — одна фраза мікророзповіді.

Склади мікророзповідь «Мій день».

Крок 1 (нахил вперед) – «Зранку я прокинувся...»

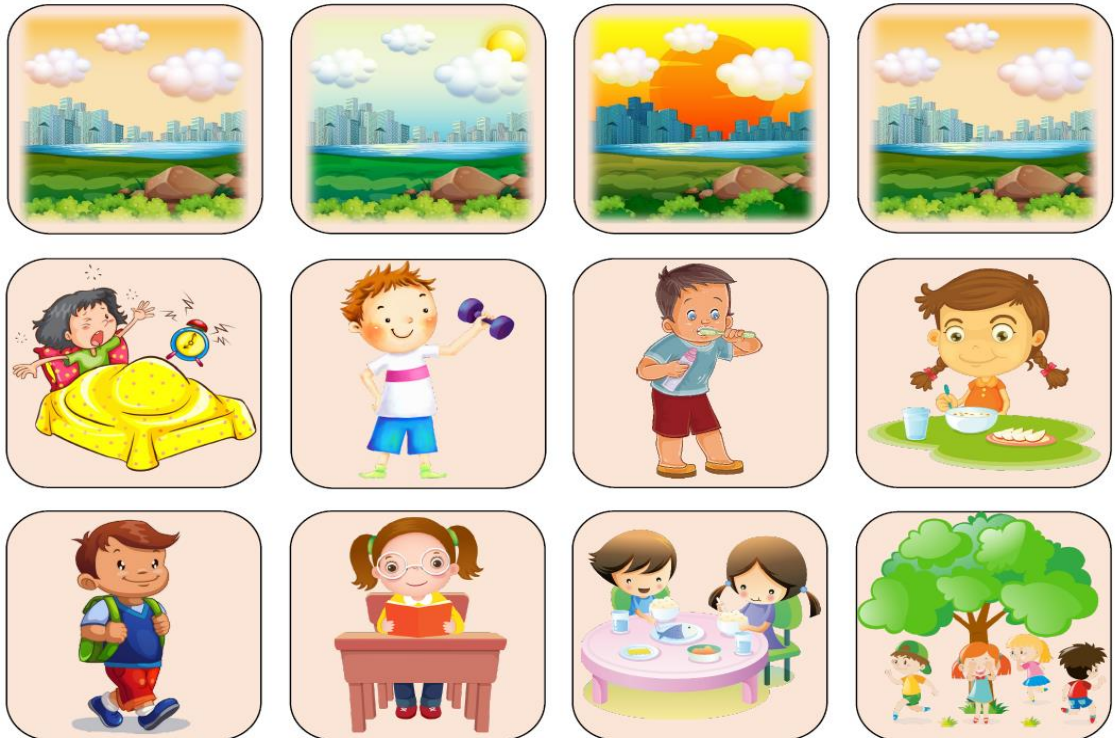
Крок 2 (нахил назад) – «Потім я увівся і поснідав...»

Крок 3 (рух убік) – «Зібрав портфель і пішов до школи...»

Крок 4 (баланс на одній нозі) – «У школі я писав, читав, грався...»

Крок 5 (повернення у рівновагу) – «Після школи я прийшов додому...»

Дитина завершує власним варіантом: «Увечері я...»

Вправи на тему «Пори року» з кінезіологічними мішечками

«Мовленнєве дихання + тема Пори року»

Мета: формування фонаційного видиху, ритму та плавності мовлення, активація дихально-моторної координації.

Інструкція: учень тримає в руках два кінезіологічні мішечки. На вдих — піднімає їх угору. На видих — плавно опускає, промовляючи фразу.

Завдання:

Весна — оживає природа

- Вдих – короткий, руки з мішечками підняти
- Видих – довгий: «О-жи-ва-а-є при-ро-да...»

Літо — сонце гріє

- На видиху плавно коливає мішечками з боку в бік: «Со-о-н-це грі-є...»

Осінь — падає листя

- На видиху опускає мішечки вниз маленькими рухами (“листочки падають”):

«Па-а-да-є ли-и-стя...»

Зима — йде сніг

- На видиху струшує мішечки угору-вниз дрібними рухами: *«Йде-е сні-и-іг...»*

«Алгоритм слова + моторна інтеграція»

Мета: семантичний аналіз, категоризація, розвиток словника за темою «Пори року».

Слова для роботи (по сезонах):

весна, тюльпан, дощ, літо, соняшник, спека, осінь, листок, дощовик, зима, сніжинка, мороз.

Інструкція: на кожну мовленнєву відповідь — виконати дію з мішечком (легкий кидок, перекладання, стиснення, передавання з руки в руку).

Завдання:

Дитина проговорює слово за алгоритмом і виконує дію.

1. **Хто/що?** – «листок» Перекласти мішечок з руки в руку
2. **Який?** – «жовтий» Підняти мішечок угору
3. **Що робить?** – «падає» Повільно опустити мішечок
4. **З чого складається?** – «з прожилок і листової пластини» Провести мішечком по руці (сенсорний слід)
5. **До якої категорії належить?** – «частина дерева, ознака осені» Покласти мішечок на коліна (завершення руху)

«Добір слів за змістом + моторна активність»

Мета: розвиток семантичного поля слова, логіко-сміслових зв’язків, моторно-мовленнєвої інтеграції.

Інструкція: кожен добір слова — окремий рух із мішечком.

Завдання: “Що буває взимку?”

- **Сніг іде** — підкинути мішечок і впіймати
- **Мороз** — стиснути мішечок у долоньці

- **Діти катаються на санчатах** — провести мішечком по стегну “доріжкою”
- **Хуртовина** — обертальні рухи двома мішечками
- **Крига блищить** — покласти мішечок на долоню й повільно підняти

Аналогічно можна робити блоки для весни, літа, осені.

«Побудова граматично правильних речень»

Мета: формування структурованої синтаксичної моделі висловлювання.

Інструкція: після кожної дії з мішечком дитина додає частину речення.

Завдання (тема «Осінь»):

1. **Хто/що?** – «Листок» Передати мішечок із правої руки в ліву
2. **Що робить?** – «падає» Повільно провести мішечком униз
3. **Де?** – «в парку» Поставити мішечок на підлогу праворуч
4. **Коли?** – «восени» Поставити мішечок ліворуч
5. **Навіщо?** – «щоб укрити землю» Покласти мішечок перед собою

Готове речення вимовляється після завершення моторної програми.

«Мікророзповідь із опорою на рухи + кінезіологічні мішечки»

Мета: розвиток послідовності, зв'язного мовлення та моторного планування.

Інструкція: на кожен елемент розповіді — одна дія з мішечками.

Завдання: “Моя улюблена пора року”

Крок 1 (легкий підкидання мішечка)

«Влітку я люблю ходити на море...»

Крок 2 (перекладання з руки в руку)

«Там світить тепле сонце...»

Крок 3 (проведення мішечком по руці)

«Вода прохолодна і приємна...»

Крок 4 (обертальний рух двома мішечками)

«Ми будуємо замки з піску...»

Крок 5 (мішечок ставимо на долоню і піднімаємо)

«Я завжди радію літнім канікулам...»

Дитина завершує власною фразою: **«А ще я люблю...»**

Вправи на тему «Будинок» з сенсорними м'ячиками

«Мовленнєве дихання + тема Будинок»

Мета: формування фонаційного видиху, керування мовленнєвим потоком, розвиток дихально-моторної координації.

Інструкція: тримає сенсорний м'ячик у руці.

На вдиху — стискає м'ячик.

На видиху — повільно розтискає долоню, промовляючи фразу.

Завдання для дитини:

Відкриваю двері — заходжу додому

- Вдих — короткий, стиснути м'ячик
- Видих — плавний:

«За-хо-джу до-до-му...»

Мию руки — вітаюсь з родиною

- На видиху перекалати м'ячик по долоні:

«Ми--ю ру-ки...»

Сідаю за стіл — вечеряю

- На видиху повільно опускати руку з м'ячиком:

«Сі-да-ю за стіл... ве-че-ря-ю...»

«Алгоритм слова + рухова інтеграція»

Мета: розвиток семантичного аналізу, категоризації, термінологічного словника за темою «Будинок».

Слова для роботи:

двері, кімната, кухня, лампа, шафа, стілець, вікно.

Інструкція: на кожне запитання алгоритму — окрема дія з сенсорним м'ячиком.

Завдання:

Приклад слова: **«шафа»**

1. **Хто/що?** – «шафа» Покласти м'ячик на долоню, утримувати рівно
2. **Яка?** – «висока» Підняти м'ячик вгору
3. **Що робить?** – «зберігає одяг» Перекласти м'ячик з руки в руку
4. **З чого складається?** – «з полицок і дверцят» Провести м'ячиком по руці (сенсорний слід)
5. **До якої категорії належить?** – «меблі» Повільно стиснути м'ячик і розтиснути

«Добір слів за змістом + моторна активність»

Мета: розширення семантичного поля слова, логіко-сміслових зв'язків у темі «Будинок», інтеграція руху й мовлення.

Інструкція: кожне підібране слово — новий рух із м'ячиком.

Завдання: «Що є в будинку?»

- **Двері** — підштовхнути м'ячик вперед долонею
- **Кімната** — перекалати м'ячик між долонями

- **Вікно** — підняти м'ячик угору
- **Стіл** — опустити м'ячик на коліна
- **Килим** — провести м'ячиком по підлозі
- **Лампа** — легко підняти м'ячик над головою
- **Шафа** — покласти м'ячик біля грудей ("утримує")

«Побудова граматично правильних речень»

Мета: формування синтаксичних структур, розвиток логіко-граматичного програмування.

Інструкція: після кожної дії з м'ячиком додавати новий компонент речення.

Завдання (тема «Будинок»):

1. **Хто/що?** – «Лампа» Підняти м'ячик над головою
2. **Що робить?** – «світить» Перекласти м'ячик у іншу руку
3. **Де?** – «у моєї кімнаті» Опустити м'ячик на коліна
4. **Коли?** – «увечері» Легкий стискання м'яча
5. **Навіщо?** – «щоб було світло» М'яко покласти м'ячик перед собою

Готове речення дитина вимовляє у спокійній позі.

«Мікророзповідь із опорою на рухи»

Мета: розвиток зв'язного мовлення, послідовності, моторного планування.

Інструкція: кожен елемент мікророзповіді супроводжується окремою дією з сенсорним м'ячиком.

Завдання: «Мій будинок»

1. **(перекласти м'ячик із руки в руку)** «У моєму будинку є велика кімната...»
2. **(підняти м'ячик угору)** «Там висить гарна лампа...»
3. **(опустити м'ячик униз)** «Підлогу вкриває м'який килим...»
4. **(провести м'ячиком по руці)** «У шафі зберігається мій одяг...»
5. **(покласти м'ячик на долоню)** «А білий стіл стоїть біля вікна...»

Дитина завершує власною фразою: **«Я люблю свій будинок, тому що...»**

